XXXIV ANUL XXXIV

NR. 11—12 NOEMVRIE—DECEMVRIE 1944

REVISTA TEOLOGICĂ

REFACERE ÎN DUH

REDACȚIA ADMINISTRAȚIA

SIBIU, ACADEMIA TEOLOGICĂ ANDREIANĂ

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ ÎNTEMEIAT ÎN 1907

APARE LUNAR

SUB PATRONAJUL I. P. SF. MITROPOLIT NICOLAE AL ARDEALULUI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ", SIBIU, STR. MITROPOLIEI 24—28

ABONAMENTUL PE UN AN: 2500 LEI

Pentru studenţii în Teologie: 2000 Lei

Inscrisă în Registrul special al Tribunalului Sibiu sub nr. 1—1938
Autorizaţia Cenzurii Militare a Presei nr. 2147—1944

ÎN ACEST NUMĂR:

REFACERE ÎN DUH

Ordinea articolelor e determinată numai de consideraţiuni tehnice

ANUL XXXIV Noemvrie—Decemvrie 1944 NR. 11—12

REVISTA TEOLOGICA

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICEASCĂ

DIRECTOR: Prof. Dr. GRIGORIE T. MARCU

REFACERE ÎN DUH

de

Diacon Dr. GRIGORIE T. MARCU
Profesor la Academia teologică „Andreiană"

Suntem în pragul desnodământului actualei conflagrații mondiale și paralel cu eforturile maxime ce le depun beligeranții pe câmpurile de luptă, în scopul scurtării calvarului pe care-l îndură omenirea de cinci ani de zile, o întreagă avalanșe de probleme solicită luarea aminte a națiunilor pământului — și mai vârtos a conducătorilor de popoare. Unele dintre ele țintesc la reorganizarea producției; altele la refacerea bunurilor pustiite de pasul îndesat al teribilului Marte; altele la reeducarea națiunilor vinovate de declanșarea și îndiavolirea răsboiului actual; altele la restaurarea drepturilor și îndatoririlor democratice în viața lăuntrică de stat, și așa mai departe.

In sfârșit, *„re"* acesta e inevitabil, oricari ar fi preocupările acestor zile de înfrigurată pasiune constructivă. Toate năzuințele obștești ale momentului istoric ce-l străbate lumea acum, încep cu el. Particula aceasta guvernează ca un tiran orice discuție și orice început de faptă reparatoare a grozăviilor răsboiului. E frecventă și tulburătoare ca o obsesie, e silaba determinantă a unei epoci care se ridică pe scrum și ruine, e semnul sub care stă omenirea vremii noastre.

. . . Şi marele mister al păcii viitoare, după care suspină făptura cuvântătoare.

Toate părţile de cuvânt cari încep cu această particulă au astăzi un succes nemaipomenit, se bucură de-o circulaţie fără seamăn. Şi sensurile lor, tradiţionale sau acomodate situaţiilor noui ce le-a creat cumplita încleştare a seminţiilor pământului, ai cărei martori suntem cu toţii, converg fără deosebire în spre *reabilitarea omenirii.*

Instaurarea păcii popoarelor va trebui să marcheze începutul acestei reabilitări. Imbunătăţirea ei, de care atârnă durabilitatea păcii râvnite de toată suflarea omenească, reclamă însă cu totul alte elemente de sprijin decât bunăoară ameliorarea producţiei, accentuarea preocupărilor economice, primenirea concepţiilor politice sau deslănţuirea valului de cumplite răsbunări pe cari şi le coc de ani de zile şi de decenii, cu egală dărnicie, naţiunile întreolaltă, păturile sociale între ele şi un ins împotriva altuia. Gloria Eladei şi măreţia imperiului cezarilor n'au crescut din calamităţile cari s'au abătut asupra lor dealungul veacurilor, ci din spiritul care a creat superbele monumente de artă ale antichităţii, din geniul care a însufleţit istoria ei. Cele dintâi au dispărut în măruntaele pământului şi în muzee, iar cealaltă este o carte închisă, depăşită de curgerea vremii şi forţa evenimentelor. Spiritul lor, geniul lor continuă însă să facă servicii eminente omenirii, astăzi şi cât va dăinui lumea. Căci spiritul n'are hotar şi nu ştie de lanţuri. El „suflă încotro vrea" — cum zice Scriptura — şi acolo unde nu răsbat adierile lui rânjesc strigoii pustiirilor, viermuiesc fermenţii decadenţei. Toate celelalte se ofilesc ca petalele florilor, pier ca iarba câmpului la suflarea vânturilor iernatice. Numai spiritul trăieşte deapururi. Spiritul e fără de moarte, pentru că ne-a fost dat de Sus. E chezăşia obârşiei noastre din Dumnezeu — şi unicul mijloc de înălţare a firii noastre deficitare la altitudinea *asemănării cu El.*

Pacea viitoare va trebui să fie opera spiritului, să crească din el, să-şi alimenteze trăinicia din fervorile lui. Altminteri, cu anevoe îşi va merita numele; chiar şi atunci, pentru scurtă vreme.

Şi spiritul e în Hristos, în Evanghelia Lui, în Biserica Lui, laolaltă cu darul care nu cunoaşte epuizare, şi cu adevărul care nu reclamă nici o ajustare pentru că-i etern ca şi Cel ce-l susţine.

Intru El e *viaţa.*

Omenirea sătulă de pustiirile răsboiului, o caută de zor. Atâţia profeţi dubioşi flutură pe dinaintea ochilor săi stinşi de plânset mirajul ei înşelător. Hristos i-o oferă realmente, în schimbul unei *radicale primeniri duhovniceşti.*

Fără această refacere în duh, pacea viitoare va fi ca toate celelalte: pauză între două răsboaie.

Spune-o şi altora, iubite frate preote, dela amvon şi din pragul altarului, la casa omului şi în forfota uliţei, la lucrul câmpului şi în lungul drumului, pretutindeni şi oricând. Spune-o cu apăs!,..

Şi nu uita să-ţi revizueşti inventarul şantierului pe care osteneşti întru *refacerea făptuirii celei noui* din zdrenţele omului de ieri, cu darul ce ţi-a fost dat ţie de Sus, şi cu râvna sporită pe care ţi-o pretinde Cel ce-a spus despre sine: „Mi-e milă de popor".

Asta, mai presus de toate!

METAFIZICA „LUMINILOR NATURALE"

— FILOSOFIA DLUI PROF. EUGENIU SPERANTIA —

de

Diacon Dr. EMILIAN VASILESCU

Profesor la Academia teologică „Andreiană"

Cine caută să înțeleagă cauzele cataclismului mondial pe care îl trăim, nu se poate opri la învinuirea unui popor sau a altuia, nici nu poate explica iureșul nebun al popoarelor printr'un nefericit concurs de împrejurări antebelice. Cauza sau cauzele acestei deslănțuiri de forțe oarbe stă mai adânc, într'o răsturnare copernicană a însăși temeiurilor vieții sufletești individuale și colective, într'o schimbare fundamentală a concepției generale despre lume și viață. De unde antichitatea, prin cei mai de seamă exponenți ai ei, și evul mediu în totalitatea sa puneau ca temeiu al existenței și al devenirii pe Dumnezeu, adică un principiu transcendent, epoca modernă a deplasat centrul de greutate al existenței omenești dela cer spre pământ, spre om și spre nevoile sale mărunte. Acest fapt a fost plin de consecințe grave, faimosul *bellum omnium contra omnes* devenind o amenințare permanentă și, în zilele noastre, o realitate îngrozitoare.

Dar schimbarea despre care vorbim nu s'a produs dela sine, prin forța oarbă a cine știe căror mecanisme sufletești sau sociale, pe vreo linie de evoluție inexorabilă a speței omenești, cum le-ar place unora să creadă, ci prin înrâurirea extraordinar de puternică, deși adesea nebănuită, pe care unii filosofi și oameni de știință moderni și contemporani au exercitat-o asupra vieții omenești. Pe căi întortochiate și greu de urmărit, cugetarea desdumnezeită a acestora a coborît încetul cu încetul până în toate colțișoarele vieții trăite, provocând în zilele noastre dezastrul pe care probabil că nici ei nu l-au dorit, dar care avea să se producă în chip inevitabil. Se găsesc de sigur naivi care cred că între cugetarea filosofică și

viaţa trăită este o prăpastie, dar lucrurile nu stau aşa. Filosofii sunt educatorii mai de departe ai mulţimilor. Ei dau directivele învăţământului şi prin învăţământ orientează concepţiile morale, sociale şi economice, inspiră literatura şi arta şi, mai ales, astâmpără cu ce pot — cel mai adesea cu erzaţuri mizerabile — neostoita sete după Absolut a sufletului omenesc. Şi dacă în ultimele decenii filosofii şi oamenii de ştiinţă au început să-şi dea seama de haosul în care au aruncat omenirea prin concepţiile lor materialiste, empiriste, pozitiviste, relativiste, pragmatiste, ficţionaliste etc. şi se întorc la spiritualismul creştin ca la singura concepţie despre lume şi viaţă capabilă să pună ordine în gândirea, simţirea şi acţiunea omenească, apoi va trece câtăva vreme până când această nouă întorsătură în cugetarea contemporană să-şi dea roadele, aşa cum au trebuit zeci şi chiar sute de ani până când germenele disoluţiei, semănat de inconştienţa unora dintre filosofi şi oameni de ştiinţă, şi-a dat ca rod sminteala din zilele noastre.

Gânduri ca acestea m'au cuprins citind o recentă şi foarte importantă carte românească de filosofie, despre care cineva, într'un îndreptăţit elan admirativ, spunea că este „o carte reprezentativă în cultura umană".[1] E vorba de *Metafizica* dlui prof. Eugeniu Sperantia, dela Universitatea din Cluj-Sibiu, intitulată cu tâlc: *Système de Métaphysique implicite dans les postulats de toute connaissance possible.*[2]

Mărturisesc că până la apariţia acestei cărţi am cunoscut prea puţin personalitatea dlui prof. Eugeniu Sperantia. Folosisem de sigur solida dsale *Introducere in Sociologie,*[3] răsfoisem admirabila lucrare de sinteză intitulată *Principii fundamentale de filosofie juridică*[4] şi citisem câteva studii de sociologie şi filosofia magiei publicate de dsa în *Revista de Filosofie.* In plus, mai ştiam că îşi dă co-

[1] Pr. Prof. Dr. *Liviu Stan,* Revista Teologică, Sibiu, an XXXIV, 1944, nr. 3—4, p. 209.

[2] Sibiu, „Cartea Românească din Cluj", 1943, in-8. 327 p.

[3] Cluj, „Cartea Românească", 1939, in-8. 774 p.; ed. II-a Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944, 2 vol.

[4] Cluj, 1936, in-8, 227 p.

laborarea la diferite reviste filosofice și științifice străine și că ia parte la congresele internaționale de filosofie. Atât. Adică foarte puțin. Căci deși văzusem pe copertele cărților dsale înșiruite titlurile unui mare număr de lucrări de filosofie generală, de filosofia dreptului, de sociologie, psihologie, pedagogie, estetică și chiar de literatură,[1] nu găsisem încă răgazul necesar să cercetez această mare bogăție de gând și realizare cărturărească, din care se desprinde aleasa personalitate creștină a dlui prof. Eugeniu Sperantia.

Și trebue să spun că este o mare bucurie pentru mine că pot să scriu ceva despre un astfel de filosof român, deoarece filosofia românească mai nouă, depărtându-se de spiritul religios al înaintașilor săi (Dimitrie Cantemir, cronicarii) și de duhul creștin al poporului, s'a așezat la remorca diferitelor curente filosofice occidentale, materialiste și antireligioase (Titu Maiorescu, Vasile Conta), științiste, evoluționiste și energetiste (C. Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu) sau a pornit pe panta originalității cu orice preț (Lucian Blaga). In al doilea rând, pentru că teologia românească — orice ar zice unii dintre filosofii și teologii români — simte din ce în ce mai mult nevoia ajutorului pe care i-l poate da filosofia. Iar opera filosofică a dlui prof. Eugeniu Sperantia este tocmai un strălucit exemplu de armonia în care trebue să stea filosofia cu teologia. Din toate lucrările d-sale se desprinde adierea caldă a spiritualismului creștin, năzuința spre înălțimi cu aer curat, cu multă lumină și parfum de veșnicie, dar abia în *Metafizica* d-sale, rodul unei munci filosofice de peste treizeci de ani, găsim închegată în sistem o filosofie pe care orice bun creștin o poate recunoaște ca a sa proprie. Metafizica aceasta, pe care d-sa n'a inventat-o, ci a găsit-o zăcând în chip implicit în postulatele cu care lucrează constant rațiunea noastră teoretică și practică, este de perfect acord cu premizele prime ce stau la temelia dogmei creștine. Din acest fapt reiese marea importanță pe care o are

---

[1] *Casa cu nalbă, Sub nimbul familiar, Svonuri din necunoscut, Pasul umbrelor și al veșniciei.*

pentru noi sistemul de metafizică expus de dl prof. Eugeniu Sperantia, căci se vede cum rațiunea și credința, departe de a fi străine sau dușmane între ele, colaborează în fiece moment în cugetul nostru. Pe acest tărâm se deschide un vast câmp de cercetare filosofică și teologică, la fel de rodnic pentru teologie ca și pentru filosofie.

Să vedem însă mai de aproape cum a procedat dl prof. Eugeniu Sperantia pentru a ajunge la închiegarea sistemului d-sale de metafizică. După propria d-sale mărturisire, d-sa a pornit la lucru fără niciun „partis-pris" teoretic, fără niciun gând de 'apologie creștină. A voit pur și simplu să *vadă*. A cercetat și a văzut. Adevărurile la care a ajuns i s'au impus dela sine pe măsură ce înainta cercetarea. Mai întâi a căutat să-și dea seama la ce se reduce în fond cugetarea omenească și a descoperit că aceasta se reduce la întrebări și răspunsuri. Când gândim, când voim să definim ceva, ne punem probleme și căutăm să le rezolvăm, fie că este vorba de probleme de ordin cognitiv, de valorificare sau de acțiune. Cea mai neînsemnată afirmație a noastră nu este altceva decât rezolvarea unei probleme, răspunsul la una din întrebările: ce, de ce, pentru ce, unde, când, cum, cât, cine, care, etc. Dar, analizând cu băgare de seamă procedeele minții noastre când raționează, când își pune întrebări și-și dă răspunsuri, d-sa a observat că înapoia fiecărei întrebări stă credința în posibilitatea unui răspuns, că adică spiritul nostru, când se întreabă, e încredințat că trebue să existe un răspuns, un adevăr ce urmează a fi găsit. Deci un prim punct câștigat: spiritul omenesc este din firea sa dogmatic și optimist, iar scepticismul și pesimismul sunt devieri dela linia de conduită normală a spiritului omenesc. Apoi, spiritul nostru, când gândește, pleacă dela admiterea aproape totdeauna numai implicită a unor adevăruri gata făcute, a unor postulate, fără de admiterea cărora am avea o comportare cu totul nepotrivită în gândirea și acțiunile noastre. De pildă, dacă punem întrebarea *unde,* în legătură cu un obiect oarecare, și ni se răspunde că acel obiect este în dulap, întrebarea poate să nu se oprească aci, în cazul că suntem cu totul neinformați, ci să continue cam

așa: Dar dulapul unde este? In camera cutare. Dar camera cutare unde este? In casa cutare. Și casa cutare unde este? In strada cutare. Continuând întrebările în felul acesta, aflăm că strada cutare este în orașul cutare, orașul cutare în țara cutare, țara cutare în Europa, Europa pe planeta Terra, planeta Terra în sistemul solar, sistemul solar în sistemul Galactic, sistemul Galactic în Univers. Dar Universul unde este? In spațiu sau peste tot. Mai departe de acest răspuns nu putem să mergem. Observăm însă că, și fără această lungă excursie, în momentul în care am întrebat unde este obiectul cutare, în însăși întrebarea noastră se găsea în chip implicit răspunsul ultim: In spațiu. Existența în spațiu a oricărui lucru este deci un postulat implicit existent în cugetarea noastră. La fel se întâmplă și cu toate celelalte întrebări pe care și-le pune spiritul omenesc: ce, de ce, pentru ce, când, cum, cât, cine, etc. In momentul în care se întreabă, spiritul nostru are gata făcut răspunsul metafizic, postulatul transcendent, pe care nu l-a controlat și nu-l poate controla, dar în care crede în momentul în care gândește și pentru ca să poată gândi. Și astfel faimosul *cogito ergo sum* al lui Descartes se poate schimba în: *cogito ergo credo*. Cred adică în existența adevărului absolut și această credință se amestecă în cugetările mele la fiecare pas sub forma de postulate necesare cugetării, atât cugetării teoretice cât și celei practice. Iată, în ordinea dată de dl prof. Eugeniu Sperantia, *postulatele metafizice ale oricărei ființe ce se întreabă,* postulate descoperite printr'o magistrală analiză a întrebărilor obișnuite pe care și le pune spiritul omenesc. 1. „Există un misterios dat suprem cu caracter necondiționat și absolut, către care spiritul nostru tinde și se înalță din ce în ce mai mult. 2. Există un *tot* suprasensibil din care derivă posibilitatea de a exista a fiecărui fapt elementar. 3. Spiritualul este singura justificare și singurul determinant al acțiunilor reale intenționale. Tot realul imediat care ne înconjoară, tot ce constitue realitatea noastră directă nu se concepe decât în funcție de ideal. 4. Spiritului îi este sete de sine însuși: este nevoia de spiritualitate. 5. Noi posedăm, în chip primordial și implicit, idei absolute. 6. Există o con-

tiguitate universală a tot ce se întâmplă vreodată. 7. Tot ce e concret, relativ și contingent presupune abstractul, absolutul și necesarul, depinde de el și-și găsește în el explicația. 8. Orice lucru constitue realizarea sau aproximarea unei norme mai mult sau mai puțin ascunsă (Spiritul presupune norma în orice lucru și dedesubtul oricărui lucru). 9. Domeniul „conținuturilor" și al „materiilor" este domeniul experienței. Domeniul „formelor" este dat în spirit și căutat nesfârșit de setea de a ști. 10. Ideea de „Lume" este clădită pe ideea apriorică a unui infinit împlinit, dat în chip global și precedând orice lucru. 11. Ideea de „persoană" nu poate fi concepută decât cu ajutorul unei date transcendente. 12. Gândirea preferă materiei brute idealitatea. Numai prin idealitate se împlinește ființa noastră. 13. Spiritul nostru este limitat și insuficient sie-și. 14. Totuși deficitul nostru este întâmplător și nu necesar. Nu ține de esența spiritului. 15. Există un „Etre-plus" care face obiectul aspirației și al *datoriei* spiritului nostru întâmplător deficient. 16. Există un adevăr obiectiv, unic și independent de noi, care ține de un regn transcendent și imuabil. 17. Noi avem facultatea și posibilitatea de a ne înălța către acest regn și de a ne apropia de el necontenit. 18. Ca ființe gânditoare, suntem îndreptați spre acest regn transcendent și depindem de el".[1]

Încă mai interesante sunt rezultatele analizelor întreprinse de dl prof. Eugeniu Sperantia în domeniul „conținuturilor date" ale gândirii teoretice și practice, unde descopere *postulatele metafizice ale oricărei ființe care „știe"* și *postulatele metafizice ale oricărei ființe care vrea să acționeze.* Nu mai înșiruim aceste postulate, care ar ocupa prea mult spațiu, deși ele au constituit pentru noi o adevărată revelație. Nici n'am fi bănuit să spiritul nostru este atât de împănat de postulate, de credințe pe care nu le putem controla, dar nici nu le putem lepăda fără prejudiciu pentru comportarea noastră teoretică și practică. Și nici n'am fi bănuit cât de strânsă este legătura între postulatele acestea atât de necesare minții omenești și teme-

[1] Système de métaphysique..., p. 70—71.

iurile filosofice ale învăţăturii creştine. De unde rezultă că filosofia creştină şi sistemele filosofice care concordă cu ea corespund exigenţelor adânci ale spiritului omenesc şi deci prezintă caracterele adevărului şi ale veşniciei. La această concluzie ajunge oricine străbate minunatele pagini filosofice din ultima parte a *Metafizicii* dlui prof. Eugeniu Sperantia, unde d-sa sintetizează rezultatele cercetărilor întreprinse în primele două părţi ale lucrării asupra cugetării teoretice şi practice. Aici d-sa nu face decât să coordoneze într'un sistem bine închiegat postulatele metafizice inerente cugetării omeneşti, folosindu-se la aceasta de un număr de „propoziţiuni de racord", care fireşte prezintă un caracter conjectural, dar care nu contrazic nici litera nici spiritul propoziţiunilor ce reprezintă postulatele metafizice ale cugetării teoretice şi practice.

Intreg sistemul de metafizică expus de dl prof. Eugeniu Sperantia în această parte a lucrării, precum şi întreaga d-sale operă filosofică se sprijină pe ideea de Dumnezeu, Fiinţă absolută, acel „Etre-plus", care face „obiectul aspiraţiei şi al *datoriei* noastre". Orice ar spune ateiştii de profesie sau de ocazie, din moment ce gândim, din moment ce ne punem întrebări şi căutăm să dăm răspunsuri, admitem în mod necesar că „există un principiu superior în care rezidă posibilitatea existenţei şi pe care se sprijină tot ce există" şi că „lumea şi noi înşine atârnăm de o putere superioară care se manifestă totdeauna şi peste tot, dar a cărei esenţă ne rămâne veşnic ascunsă".[1] Această putere, acest „Etre-plus" nu poate fi decât Dumnezeu, principiu creator, legislator transcendent, Spirit absolut infinit, etern şi imuabil, aşa cum îl concepe doctrina creştină, atributele acestea impunându-se în mod necesar logicei noastre omeneşti, ca aspectele diverse ale unui singur Principiu necesar. Chiar dacă ideea aceasta de Dumnezeu nu se oferă imediat, clar şi explicit conştiinţei noastre critice, totuşi noi nu putem gândi nimic, nu putem şti nimic, nu putem înţelege nimic fără ideea de Dumnezeu. „A nega pe Dumnezeu, spune dl profesor Eugeniu Spe-

[1] Système de métaphysique, p. 123.

rantia, înseamnă a renunţa pentru totdeauna de a şti sau de a înţelege ceva, pentru că înseamnă a lepăda postulatele fundamentale fără de care nu există gândire coherentă.[1] Ideea de Dumnezeu este aceea care luminează tendinţa noastră veşnică de a crede că există o armonie în lucruri şi că o perfectă unitate zace la temelia existenţei şi tot ea este aceea care constitue resortul intim şi ascuns al preferinţelor noastre şi al conştiinţei noastre despre datorie".[2]

Din analiza postulatelor cu care lucrează mintea omenească rezultă că Dumnezeu apare învestit cu trei însuşiri de căpetenie sau sub trei „ipostaze": acţiunea de a gândi, acţiunea de a crea şi acţiunea de a legifera. „Ca *gândire*, Dumnezeu conţine în sine Lumea ca Idee şi lucrurile din Lume ca idei... Ca *Creator*, Dumnezeu acordă acestor idei o existenţă obiectivă, căci el le distinge de sine însuşi şi, într'un anumit fel, le opune sie-şi... Ca *Legislator*... crează normele absolute şi deţine criteriile valorii absolute. El este *Valoarea*. El este *Criteriul*. El este *Norma*".[3] Dacă reflectăm puţin, observăm că aceste trei ipostaze corespund în chip izbitor cu cele trei persoane ale Trinităţii creştine: Dumnezeu-creator, Dumnezeu-gândire şi Dumnezeu-legislator, distribuitor de norme, de valori şi judecător suprem. „Totuşi, spune dl prof. Eugeniu Sperantia, cu toată posibilitatea unei ştiinţe despre Dumnezeu, deplina cunoaştere a Absolutului ne este pentru totdeauna inaccesibilă... Esenţa oricărui lucru este în Dumnezeu, el este Esenţa în sine însăşi. El zace implicit în orice lucru, orice lucru nu devine explicit decât prin el şi de aceea el nu poate deveni explicat prin nimic... Dumnezeu creează fără să fie creat, explică fără să fie explicat şi cunoaşte fără să fie cunoscut. El este ultimul Mister care luminează toate misterele şi care nu poate fi luminat, deoarece el este lumina însăşi şi astfel esenţa sa ne rămâne deapururi ascunsă".[4]

Având pe Dumnezeu ca pivot, sistemul de metafizică expus de dl prof. Eugeniu Sperantia se întemeiază de asemenea pe ideile de suflet şi nemurire. Materialismul ontologic şi spiritualismul ontologic, care reduc spiritul la ma-

[1] Système de métaphysique..., p. 184. [2] Ibidem, p. 185.
[3] Ibidem, p. 187-188. [4] Ibidem, p. 188—189.

terie sau materia la spirit, chiar dacă au fost și sunt susținute de unii filosofi, sunt însă simple absurdități dacă cercetăm judecățile și acțiunile cele mai elementare ale celor care împărtășesc aceste concepții ontologice. Este absurd să credem că totul este materie sau totul este numai spirit și totuși să luăm vreo inițiativă, să facem un singur pas înainte sau înapoi. E de mirare cum s'au găsit oameni de știință, atât de orbiți de filosofia materialistă, încât să socotească viața sufletească drept un simplu „acompaniament", un „epifenomen", o „fosforescență" fără niciun rost mai înalt pe lume. Dl prof. Eugeniu Sperantia socotește această teorie ca „ispititoare pentru semidocții universităților populare anticlericale, pentru spiritele simpliste și pentru mințile șubrede și grăbite".[1] Spiritul nostru nu se împacă deloc cu teoria materialistă a determinismului absolut. Orice gând și orice faptă a noastră presupun credința în libertatea spirituală. Adepții determinismului gândesc și acționează la fel cu adepții liberului arbitru, altfel ar cădea în absurd. Numai print'un fel de falsificare sufletească pot ei ajunge la teorii deterministe, printr'o stăruitoare orientare empiristă a spiritului lor. Un alt postulat firesc al cugetării noastre în legătură cu sufletul este nemurirea. Credința în nemurirea sufletului nu trebue atribuită unei forțe subterane, iraționale. Nu trebue să vedem în ea o dezertare a gândirii raționale. Ea este o înclinare firească inevitabilă a sufletului omenesc și numai în chip cu totul excepțional și prin cine știe ce aluviuni pasagere ale cursului experienței se întâmplă să avem unele îndoieli „de propos délibéré" asupra nemuririi sufletului. Dar atât în procesul de cunoaștere, cât și în cel de apreciere sau de viață voluntară în general, credința în nemurirea sufletului este o „stare normală... adevăratul echilibru al sufletului nostru... Ca ființă spirituală, spune dl prof. Eugeniu Sperantia, *trebue* să cred în emanciparea spirituală și *trebue* să o vreau".[2]

Un alt principiu fundamental al metafizicii expusă de dl prof. Eugeniu Sperantia, în afară de Dumnezeu, suflet și nemurire, este acela al participării spiritului omenesc la

[1] Mic tratat despre valori, Sibiu 1942, p. 5.
[2] Système de métaphysique..., p. 143.

spiritul absolut. Cu propriile d-sale cuvinte: „Ideea participării „eului" spiritual la acest principiu (Fiinţa supremă) care îl transcende dar către care el aspiră".[1] Intre Dumnezeu — Spiritul absolut — şi om — spirit relativ — există un raport de solidaritate, de iubire am zice noi, care „înclină" pe Dumnezeu spre noi şi pe noi ne „înalţă" către El. Şi prin aceasta se explică de ce Dumnezeu ne luminează atât prin postulatele sădite de El în sufletul nostru, cât şi prin revelaţia pozitivă. „Trebue să recunoaştem, spune dl prof. Eugeniu Sperantia, existenţa unui alt postulat în adâncurile oricărei credinţe şi ale oricărei raţiuni: Nevoia de a crede în existenţa unei Solidarităţi a oricărui Spirit şi a tuturor Spiritelor, apropiind spiritele relative de Spiritul absolut şi viceversa. Este Solidaritatea care ne înalţă către *El* şi care îl apleacă spre noi: prin această înaltă credinţă înţelegem pentru ce El ne luminează atât prin date apriorice cât şi prin revelaţie (acordându-se perfect între ele). Solidaritatea aceasta a lui Dumnezeu cu noi este aceea care, în Dumnezeu, se numeşte „bunătate" şi care ne oferă calea mântuirii şi a răscumpărării".[2] E vorba de sigur de raportul de iubire între Dumnezeu şi om, care se chiamă religie şi care constă în aplecarea iubitoare a Creatorului către creatura sa şi înălţarea şi transfigurarea acesteia din urmă prin raportul de eu-tu cu însăşi sursa existenţei sale. Şi fără să vrem ne vine în minte o altă concepţie despre Dumnezeu şi lume, o concepţie care înstrăinează pe Creator de creatură şi-l învrăjbeşte, concepţie care constitue sfidarea adevărului din cuvintele „*Tatăl* nostru". In concepţia dlui prof. Eugeniu Sperantia, Dumnezeu se apleacă plin de iubire spre creatura sa, îi luminează mintea ca să înţeleagă ceva, îi îmbogăţeşte simţirea cu cele mai alese sentimente, cu iubirea adevărului, binelui şi frumosului, îi întăreşte voinţa unificându-i conştiinţa şi dându-i maximum de armonie interioară. Fiinţă deficientă — nu prin firea sa, ci în chip întâmplător — omul năzueşte cu toate puterile sufletului său spre Dumnezeu, în care îşi găseşte plinirea sa. „Omul, spune dl prof. Eugeniu Sperantia, este o fiinţă a cărei viaţă

[1] Système de métaphysique..., p. 302. [2] Ibidem, p. 303.

se asvârle întocmai ca turla catedralelor pentru a străpunge cerul spiritualității și a respira vântul din împărăția transcendentului".[1] „Dumnezeu, mai spune d-sa într'o altă lucrare, întrunind maximum de valoare, ne călăuzește și ne înlesnește drumul spre cel mai înalt grad de unitate a Eului. Nimic nu poate să netezească mai mult disarmoniile vieții noastre lăuntrice, nimic nu poate contribui mai mult la clădirea unității noastre conștiente și armonice decât gândul îndreptat spre însuși principiul celei mai desăvârșite și mai fecunde unități... Dumnezeu, *pătrunzând în sufletele noastre* prin simpla noastră meditație, ne aduce limpezire și pace, dupăcum *aduce o creștere a valorii Lumii și o creștere în valoarea propriului nostru Eu.* Aspirația spre unitate și consecvența interioară, voința de valoare a Eului, sunt deci încoronate prin descoperirea ideii de Dumnezeu și merg spre deplina satisfacere în măsura în care tot mai mult fiecare colț al vieții noastre spirituale își găsește sprijinul și justificarea în Dumnezeu, cu cât Dumnezeu își iradiază lumina mai deplin în fiecare ungher și în fiecare act al Eului... Inălțarea spiritului spre ființa divină introduce Divinul în viața și în actele noastre, aduce pe Dumnezeu între noi, în măsura în care gândul nostru îl cuprinde și și-l însușește".[2]

Intr'o expunere mai largă a filosofiei dlui prof. Eugeniu Sperantia, s'ar putea insista mai mult asupra teodiceei, ontologiei, cosmologiei, psihologiei raționale și altor laturi ale cugetării d-sale. Voiu face poate acest lucru cu alte prilejuri. Acum cred că este suficient să urmărim spiritul creștin ce domină etica, estetica, sociologia și filosofia juridică a dsale, aceste două discipline din urmă formând chiar obiectul catedrei pe care d-sa o deține la Universitatea din Cluj-Sibiu.

Astfel, etica d-sale este vădit teistă, atât fundamentul obligației morale cât și supremul bine fiind Dumnezeu. Un singur citat ne dispensează de alte comentarii. „Nu se va putea elabora niciodată, spune d-sa, un sistem de morală perfect de acord cu exigențele profunde ale naturii noastre

---

[1] Syèteme de métaphysique..., p. 295.
[2] Mic tratat despre valori, p. 30—32.

active fără a face apel la această credință (credința în Atotputernicie), fără a se raporta la ea și fără a pune această credință ca fundament".[1] Estetica dsale face de asemenea din Dumnezeu nu numai criteriul adevărului și al binelui, ci și al frumosului. Dumnezeu este criteriul valorii în general, este Valoarea însăși. „Putem să proclamăm cu certitudine, spune d-sa, că mișcarea care organizează „persoana" noastră și care prezidează la realizarea noastră „morală" este identică celei care prezidează la realizarea artistică a frumosului, dirijând nevoia noastră estetică. Și această mișcare către organizarea unității este, în ultima analiză, sborul spiritului omenesc spre Dumnezeu. Prin Dumnezeu devenim „persoane"; prin Dumnezeu înțelegem frumosul și sesizăm adevărul.[2]

Aceeași înaltă ținută teistă o găsim în sociologie și filosofia dreptului. La temelia oricărei atitudini sociale, spune dl prof. Eugeniu Sperantia, există credința în existența spiritului în noi și în afară de noi și credința în existența obiectivă a ideilor. Fără acest „platonism inerent gândirii omenești" n'ar fi cu putință comunicarea interspirituală. Ideilor le atribuim un caracter de transcendență și de absolut. „Ceea ce înseamnă că existența interspiritualității, face totdeauna apel (fie chiar în chip obscur, subînțeles, implicit) la acest „Regn transcendent și imuabil". *Societatea, ea însăși, nu se construește decât pe fundamentele puse dincolo,* dincolo de lumea concretă și empirică. Ființă de gândire, produs al gândirii, socialul, prin tot ce face esența sa, trebue să se găsească ancorat în cer ca întreaga noastră viață spirituală".[3] Inspirându-se dintr'un astfel de principiu, sociologia dlui prof. Eugeniu Sperantia va fi deci departe de pozitivismul, biologismul, psihologismul și sociologismul altor sociologii, care vădesc, uneori fără cea mai mică jenă, materialismul și științismul excesiv ce le stă la temelie. O sociologie care consideră viața socială ca „circulația conținuturilor spirituale în spațiul interspiritual", iar ca elemente principale ale societății „va-

[1] Système de métaphysique, p. 147—148.
[2] Ibidem, p. 207.
[3] Ibidem, p. 158—159.

lorile, adică conţinuturile psihice obiective, care circulă prin forţa autorităţii lor proprii",[1] o astfel de sociologie nu va neglija de sigur „soclul fizic şi antropologic" al factorului ideal sau axiologic, dar nu se va opri la acesta în explicarea vieţii sociale, ci-şi va concentra atenţia asupra factorului axiologic însuşi, pe care îl va studia pentru sine însuşi, ca realitate de sine stătătoare.[2] Factorul ideal este atât de important în viaţa socială, încât îl găsim peste tot, chiar şi în domeniile cele mai puţin „culturale", cum ar fi domeniul economic. „Niciun fenomen economic, spune dl prof. Eugeniu Sperantia, nu s'ar putea produce acolo unde nu ar fi posibilă o cât de modestă realitate spirituală. Economia presupune idealităţi şi există numai prin ele".[3]

In sfârşit, în lucrările d-sale de filosofie juridică, dl prof. Eugeniu Sperantia combate cu toate prilejurile spiritul materialist care a pătruns în drept sub forma utilitarismului: doctrina meschinăriei... manifestarea, în domeniul etic, a celei mai jalnice sărăcii de cugetare".[4]

Utilitarismul a făcut ca dreptul să devie oportunist şi să nu se mai întemeieze pe autoritatea veşnică şi indiscutabilă a lui Dumnezeu. De aici a urmat relativismul juridic, neastâmpărul schimbărilor juridice după gustul fiecăruia, sau dreptul a devenit o fioroasă armă la îndemâna vreunui despot. Dreptul „laicizat" este şubred, îi lipseşte temelia solidă a autorităţii divine, căreia poporul se supune de bună voie, împlinindu-şi în acelaşi timp o îndatorire religioasă, morală şi socială. Câtă vreme societatea omenească va întemeia dreptul pe nisipul mişcător al pasiunilor electorale, legislatorul nu va avea niciodată destul prestigiu şi comandamentele vor avea nevoie din ce în ce mai mult să fie susţinute prin constrângere. „Adevăratul prestigiu al legislatorului şi adevărata forţă moralmente obligatorie a Dreptului nu vor putea fi dobândite fără o întoarcere la principiile transcendente".[5] Căci în fundul con-

[1] Fenomenul social ca proces spiritual de educaţie, Oradea 1930, p. 107 şi 227.

[2] Problemele sociologiei contemporane, Bucureşti 1938, p. 28.

[3] Fenomenul social ca proces spiritual de educaţie, p. 3; vd. şi: Factorul ideal, Oradea 1929.

[4] Factorul ideal, p. 23 şi 26.

[5] Droit laïque, droit transcendent et obligativité, Sibiu 1942, p. 13.

științei noastre zac o serie de exigențe profunde și un număr de comandamente irefrangibile, care derivă din însăși structura spiritului nostru. Independent de formele care le exprimă, orice ordine juridică trebue să țină seama de ele. Principiile acestea veșnice, aceste mari imperative admise și adoptate de orice ființă rațională, stau la temelia moralei creștine. Lor le datorește creștinismul recunoștința zeloasă a indivizilor și popoarelor. „Evidența lor, noblețea lor, frumusețea lor aduc mărturie despre divinitatea doctrinei creștine, spune dl prof. Eugeniu Sperantia. Ele, mai mult ca orice, ar asigura Dreptului cea mai călduroasă primire și cea mai devotată ascultare".[1] Știința, fie empirică fie rațională, nu ne furnizează decât „indicative", din care nu se poate deriva vreun imperativ. „Numai religia, unanim îmbrățișată este dătătoare de scopuri și criterii de apreciere pentru îndrumarea sufletelor unei colectivități".[2] Printr'o legislație utilitară și materialistă nu se poate ajunge decât la un dezastru ca acela în care se găsește astăzi omenirea. „Nu se poate răspunde la apelurile Veșnicului prin mijloace ireligioase și amorale; nu se pot satisface aspirațiile spirituale printr'o legislație utilitară și materialistă".[3] Și deci nu există altă soluție decât întoarcerea Dreptului la principiile morale și sociale ale creștinismului. Pentru popoarele care păstrează cu hotărâre o tradiție creștină, aceasta ar fi o dreaptă restituire, o însănătoșire și o împăcare cu propria lor natură. Adevăratul *Drept natural* nu poate fi conceput în termeni străini credinței sincere. Trebue ca Pretorul să se alipească din nou Bisericii, pentru ca Iisus să poată să-și ia locul său în *Forum*".[4]

Iată la ce unitate de cugetare, la ce consecvență logică și la ce înaltă concepție despre lume și viață poate ajunge cineva când își centrează sistemul filosofic în ideea de Dumnezeu și când face să derive din această idee toate comandamentele purtării omenești. Și dacă mi-aș putea îngădui să extind această expunere, completând-o cu por-

[1] Ibidem, p. 14. [2] Ibidem, p. 15.
[3] Droit laïque, p. 15. [4] Ibidem, p. 15-16.

tretul educatorului *per excellentiam*, melomanului şi beletristului care este dl prof. Eugeniu Sperantia, s'ar vedea cum din tot scrisul dsale transpiră o distincţie rară, o vădită oroare de vulgaritate, de trivialitatea gândirii, a simţirii şi a acţiunii. Credinţa în puterile spiritului şi un admirabil idealism moral colorează întreaga dsale producţie intelectuală, dându-i un caracter de misionarism cultural şi educativ. Cărţi cum este *Supremaţia credinţei pure* şi mai ales *Cartea omului practic*, apropie pe autorul lor de marii educatori: Carlyle, Emerson, Förster, Smiles, Jules Payot, Charles Wagner, etc. şi ar trebui difuzate în fiecare cămin şi puse în mâna fiecărui tânăr. De asemenea iubitorilor de muzică le recomandăm să mediteze împreună cu dl prof. Eugeniu Speranţia una dintre marile creaţii muzicale ale lui Schumann.[1] Dar toate acestea ne-ar depărta de scopul pe care ni l-am propus. De aceea preferăm, înainte de a încheia, să răspundem la una dintre obiecţiunile ce s'ar putea ridica împotriva sistemului dsale de cugetare.

Astfel, s'ar putea ridica obiecţiunea că metafizica expusă de dl prof. Eugeniu Sperantia nu este decât o sistematizare de credinţe, într'adevăr foarte scumpe sufletului omenesc, dar fără vreo garanţie sigură de adevăr. Răspundem: e drept că nici filosoful studiat de noi nu are pretenţia că a descoperit o metodă de cunoaştere transcendentă, cu ajutorul căreia să ne poată descoperi în chip sigur *Adevărul* absolut. El n'a făcut decât să „constate" existenţa în mintea omenească a unui număr de postulate cu ajutorul cărora aceasta izbuteşte să se orienteze în domeniul cunoaşterii şi al aprecierii valorilor. Sintetizând apoi aceste postulate şi coordonându-le, cum am spus mai sus, cu ajutorul unor „propoziţiuni de racord", ne-a prezentat un sistem ce pe drept se poate socoti ca reprezentând metafizica inerentă spiritului omenesc, metafizica „luminilor naturale", cum i se zicea odinioară, sau a „revelaţiunii naturale", cum îi ziceau Sfinţii Părinţi ai Bisericii creştine. Metafizica aceasta, care se mai poate numi

[1] „Papillons" de Schumann. (Despre principiul unic al vieţii, al dramei şi al frumosului). Replică la „Laocoon" de Lessing, Bucureşti, Cugetarea, 1934, p. 275.

şi a „simţului comun", o întâlnim de altfel în chip fragmentar şi la marii filosofi ai lumii, la Platon, Aristotel, Hegel şi mulţi alţi filosofi, în măsura în care aceştia s'au coborît în propriul lor suflet şi au scos de acolo, ca dintr'un adevărat tezaur, pricipiile sădite dintru început de Dumnezeu în sufletul omenesc.

Ştiu bine că unii filosofi nu văd cu ochi buni filosofia „simţului comun", propovăduită de şcoala scoţiană, în frunte cu Thomas Reid, şi de tradiţionalismul şi eclectismul francez, în frunte cu Victor Cousin. Insuşi Kant, confundând filosofia lui Thomas Reid cu aceea a unora dintre urmaşii acestuia, a avut cuvinte rele la adresa filosofiei simţului comun, pe care o considera ca filosofia „consensului general" şi deci ca o lene de gândire. Dar Thomas Reid nu făcea apel la simţul comun împotriva raţiunii, ci prin simţul cum el înţelegea însăşi raţiunea în funcţia ei normală, adevărurile simţului comun fiind adevărurile inerente raţiunii omeneşti. Metafizica expusă de dl prof. Eugeniu Sperantia nu este nici ea adevărată *pentru că* toată lumea crede la fel, ci pentru că este singura metafizică pe care o suportă şi o recunoaşte mintea omenească în funcţiile ei normale, singura metafizică fără de care mintea omenească se încurcă în inextricabile contradicţii sau cade în absurd.

Dar partea interesantă este aceea că metafizica „simţului comun" sau a „luminilor naturale" expusă de dl prof. Eugeniu Sperantia concordă perfect cu primele principii ce stau la temelia doctrinei creştine. „Există, într'adevăr, spune dsa, un minunat acord între această metafizică conţinută în postulatele oricărei gândiri omeneşti şi primele iniţiale ale doctrinei Bisericii".[1] Acord care l-a surprins chiar, atât de departe merge coincidenţa dintre părţile sistemului de metafizică expus de dsa, când cu detaliile dogmei creştine, când cu anumite teorii şi descoperiri ştiinţifice acreditate de savanţii contimporani. Şi este cu atât mai semnificativ acest acord, cu cât marile principii ale credinţei au fost anunţate cu mult înainte ca să fi existat deducţii şi analize ca acelea intreprinse de dl prof. Eu-

[1] Système de métaphysique..., p. 301.

geniu Sperantia. „Revelaţia divină, spune dsa, venea acum douăzeci de secole să repună în lumină aceea ce de totdeauna fusese înscris în spiritul omenesc, dar nestatornicia şi inconsecvenţa omenească întunecase, ştersese, alterase".[1] „Credinţa, adaugă dsa imediat, trebuia să aibă adânci legături cu raţiunea, de vreme ce raţiunea însăşi nu valorează nimic fără credinţă".

Dar obiecţiunea de mai sus poate să stărue: In fond, adeviărurile metafizicii expuse de dl prof. Eugeniu Sperantia nu sunt altceva decât *credinţele* fundamentale ale spirtului omenesc, credinţe pe care le folosim într'adevăr, când raţionăm, dar putem şi să nu le admitem. Aşa este, de sigur. Noi ne păstrăm oarecare libertate faţă de credinţele inerente spiritului omenesc, aşa cum ne păstrăm oarecare libertate faţă de normele logicei, dela care putem să ne abatem, dar o facem pe cont propriu, suportând consecinţele. Aşa se întâmplă şi cu postulatele metafizicii inerente cugetării omeneşti. Suntem liberi să le admitem sau nu, suntem liberi să călcăm aceste norme de cugetare — căci tot norme de cugetare sunt — dar, dacă rămânem consecvenţi cu felul nostru de a cugeta, atunci cugetarea şi comportarea noastră pot deveni cu totul neobişnuite, inacceptabile, absurde chiar. Căci ce s'ar întâmpla de pildă când n'am *crede* în existenţa obiectivă a lumii înconjurătoare, aşa cum ne îndeamnă idealismul absolut al unor filosofi? De asemenea, ce s'ar întâmpla în cazul când n'am avea *credinţa* în existenţa unei vieţi conştiente rezidând în trupul semenului nostru? Dar în cazul când n'am avea *credinţa* în libertatea noastră sufletească şi am fi convinşi, împreună cu filosofii materialişti şi determinişti, că suntem nişte simple automate mânate fără sens de un determinism absolut? Dar, în fine, în cazul când n'am avea *credinţa* în existenţa unor valori şi în putinţa de a ni le apropia? Fără o mie şi una de astfel de credinţe necontrolate şi necontrolabile în înţelesul ştiinţific al cuvântului, dar care acompaniază fiecare gând şi fiecare faptă a noastră, am fi de sigur nişte fiinţe vrednice de plâns; incapabili de a gândi şi acţiona, ne-am simţi izolaţi într'un fioros pustiu: „Pu-

[1] Système de métaphysique... p. 302.

stiul necredinţei", cum îl defineşte dl prof. Eugeniu Sperantia.[1] „Credinţa, mai spune dsa în acelaşi loc, e un bun autentic, definitiv şi inerent gândirii noastre teoretice şi practice". Şi, în altă parte: „Credinţa incontrolabilă şi indiscutabilă este legea însăşi a gândirii, a acţiunii şi a convieţuirii omeneşti... a crede că nu trebue să crezi în nimic, e o atitudine radical refuzată de structura şi organizarea oricărui intelect... Spiritul critic este într'adevăr o făclie care luminează drumul, dar credinţa e singurul teren sigur pe care te poţi bizui în mers... Credinţa e marea lege obştească. Scepticismul, îndoiala, pretenţia de a nu te supune legii acesteia obşteşti sunt pornite ori din bolnavă deşertăciune, ori din profundă rătăcire, ori din mişelească înşelătorie. Ele ametesc pe naivi, slujesc celor şireţi, dar destramă viaţa sufletească, turbură viaţa socială şi nimicesc rezistenţa naţiunilor".[2] Şi trebue să observăm că părerea aceasta cu privire la credinţă nu este numai a dlui prof. Eugeniu Sperantia şi a filosofiei creştine în general ci, din fericire, o împărtăşesc numeroşi alţi filosofi, dintre care citez numai unul. „Viaţa intelectuală, spune filosoful francez Royer-Collard, este o succesiune neîntreruptă nu numai de idei, ci de credinţe explicite şi implicite. Credinţele spiritului sunt forţele sufletului şi mobilele voinţei... Legile fundamentale ale credinţei sunt acelea care constitue inteligenţa".[3]

Prin urmare, putem spune cu fruntea sus că metafizica expusă de dl prof. Eugeniu Sperantia este o metafizică întemeiată pe credinţele fundamentale ale sufletului omenesc. Dar trebue oare să respingem aceste credinţe inerente cugetării noastre, de dragul cine ştie căror fantezii metafizice, care n'au măcar scuza completei lor lipse de nocivitate? Şi dacă mai sunt unii care cred că ştiinţa va isbuti cândva să distrugă toate credinţele din sufletul omenesc, făcând lumină în toate ungherele lumii şi ale vieţii,

---

[1] Reflexiuni gnoseologice în pragul teodiceei. Sibiu 1942, p. 7.

[2] Supremaţia credinţei pure în viaţa sufletească şi socială, Prolegomene filosofice la o nouă educaţie. Bucureşti, Cugetarea 1939, p. 9, 10 şi 48.

[3] Oeuvres de Reid, t. III, p. 450; citat după *Victor Cousin*, Du Vrai, du Beau et du Bien, XXXI-e éd., Paris, Perrin 1926, p. 65.

apoi aceştia nu trebue să uite că, deocamdată, domeniul credinţei este mai mare decât al ştiinţei şi spiritul omenesc este astfel alcătuit încât credinţa nu va dispare nici odată din el, ci dimpotrivă, va da totdeauna raţiunii şi ştiinţei un preţios concurs. Ştiinţa n'a răspuns încă şi cred că nu va răspunde niciodată la marile întrebări ce frământă sufletul omenesc. Ea rămâne mută în faţa problemei lumii înţeleasă ca tot. Ea n'a izbutit să deslege misterul existenţei, al devenirii, al vieţii şi al morţii. Când sufletul nostru se înfioară la gândul că totul se sfârşeşte la marginea mormântului, ştiinţa nu vine să-i dea o mână de ajutor. Mistuit de setea de a şti tot şi forţat în fiece clipă să ia atitudini de viaţă, omul nu are altceva mai bun de făcut decât să se încreadă în adevărurile acelei metafizici care, mai mult decât oricare alta, prezintă caracterele veşniciei şi care concordă cu exigenţele cele mai adânci ale cugetului omenesc. Aceasta este metafizica „simţului comun" sau a „luminilor naturale", care şi-a probat dealungul veacurilor fecunditatea sa teoretică şi foloasele sale practice, în vreme ce abaterile dela ea, mai bine zis divagaţiile „originale" ale prea multor filosofi, chiar dacă au sclipit o clipă, n'au izbutit până la urmă decât să tulbure sufletul omenesc sau să înjosească speţa umană.

Dacă toate sistemele filosofice ar fi mustit de gânduri înalte şi generoase, izvorîte din credinţa în Dumnezeu, suflet şi nemurire, dacă toţi filosofii creştini cu numele s'ar fi mistuit de dorul înnobilării omenirii prin practica virtuţilor creştine, cum face dl prof. Eugeniu Sperantia, faţa lumii s'ar fi înfrumuseţat din ce în ce mai mult, pe măsura progreselor materiale, şi nu s'ar fi ajuns la încrâncenarea din zilele noastre. Dar, cine ştie, poate să fie totuşi adevărat că în tot răul este şi un bine şi poate că vor învăţa şi filosofii ceva din această groaznică pângărire a fiinţei omeneşti, pe care o trăim noi astăzi.

TRANSILVANIA

— ROMÂNII TRANSILVANIEI ȘI PREOȚIMEA LOR —

de

Prot. AUREL NANU
Consilier arhiepiscopesc

Transilvania este pământul pentru care s'au zămislit cele mai luminoase gânduri, pentru care s'au aprins cele mai învăpăiate simțiri și pentru care s'au încordat năvalnic cele mai viguroase vreri ale aleșilor neamului românesc.

Transilvania este dorul dorurilor și vrerea tuturor vrerilor noastre străbune.

Geograful G. Vâlsan o caracterizează:

Transilvania este un „bastion ocolit de munți".[1]

„Parte dintr'un întreg sistem de apărare".[2]

„Centru de rezistență, de refugiu, cu rol conservativ și de viață proprie".[3]

Istoricul I. Lupaș o prețuiește:

Transilvania trebue considerată ca „un dar al muntelui și al codrului".[4]

Carpații i-au servit poporului român drept „leagăn la naștere și în vârsta pruncieí".[5]

Mai târziu ei i-au oferit „condițiuni geografice din cele mai prielnice pentru modestele-i începuturi de organizare socială și politică".[6]

Poetul O. Goga scrie despre Carpații Transilvaniei:

---

[1] G. Vâlsan: Transilvania în cadrul unității pământului românesc, în „Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul", 1918—1928, București 1929, I p. 145.

[2] Idem, L. c. p. 156.

[3] Ibidem, L. c. p. 155.

[4] I. Lupaș: Realități istorice în Voevodatul Transilvaniei, Anuarul Inst. de Ist. Naț. VII (1936—38) p. 5.

[5] Idem, L. c. și p. c.

[6] Ibidem, L. și p. c.

„Carpaţii ne-au apărat adolescenţa în cuibul lor şi de când am ieşit în larg, ca să fim însemnaţi în cronici şi letopiseţe, am adus cu noi un arsenal ştraşnic de apărare: o conştiinţă de rasă bine definită şi o structură de limbă romanică, în care se topeau toate infiltraţiile diverselor vecinătăţi etnice".[1]

1. LOCURILE

Transilvania şi părţile ungureşti locuite de Români sunt cuprinse între 45^0 şi 48^05 latitudine nordică şi între 18^0 şi 24^0 longitudine estică şi după datele statistice oficiale maghiare din 1910 reprezintă o suprafaţă de 122.278 Km^2.[2]

Din această suprafaţă, însă, după datele profesorului budapestan Dr. Eugen Cholnoky, prin tratatul dela Trianon din 1920 s'a anexat României numai un teritoriu de 102.181 Km,^{2} rămânând 20.097 Km^2 tot sub stăpânire ungurească.[3]

Teritoriul de 102.181 Km^2 se repartiza astfel pe ţinuturi istorice:

a) Ardealul: 57.819 Km;^{2}
b) Banatul: 17.980 Km;^{2}
c) Crişana: 17.086 Km^2 şi
d) Maramureşul: 8.492 Km^2.[4]

Teritoriul anexat reprezenta 36.2 $^0/_0$ din întreaga întindere a statului maghiar antetrianonic de 328.879 Km.^{2} După cultura lui se sorta astfel:

a) Arabil: 5.939.900 jugăre, 25,6 $^0/_0$ din întreg arabilul maghiar de 23.304.000 jug.

b) Grădini: 320.000 jug., 48.3 $^0/_0$ din totalul grădinilor maghiare de 662.000 jug.

---

[1] O. Goga: Discursuri, Bucureşti, 1942, p. 152, în Prefaţă la România publicată pentru străinătate.

[2] Ion şi Iuliu Enescu: Ardealul, Banatul, Crişana, Maramureşul. Bucureşti 1920, p. 5.

[3] Dr. Cholnoky Jenö: Földrajzi és sztatistikai Atlasz. Budapest 1927, citat de Pr. A. Nanu: Crâmpeie din contribuţia Ardealului la mărirea României. Odorheiu 1928, p. 9—10.

[4] Idem L. c., p. 11.

c) Lunci: 2.100.000 jugăre, 46.2$^0/_0$ din tot complexul luncilor maghiare de 4.550.000 jug.

d) Vii: 81.000 jug., 14.8$^0/_0$ din totalul podgoriilor maghiare de 546.000 jug.

e) Păşuni: 2.292.000 jug., 49.8$^0/_0$, aproape jumătatea păşunilor maghiare de 5.755.000 jug.

f) Păduri: 6.591.000 jug. 51.3$^0/_0$, deci mai mult decât jumătatea zonei forestiere maghiare de 12.642.000 jug.

g) Stuf: 7.000 jug., 8$^0/_0$ din tot stufişul maghiar de 88.000 jug. şi

h) Improductiv: 735.000 jug., 29.2$^0/_0$ din totalul improductibilului maghiar de 2.515.000 jug.[1]

2. OAMENII

După datele aceluiaş profesor Transilvania în 1918, în vremea unirii cu România, avea 5.236.305 locuitori, adecă 28.7$^0/_0$ din cei 18.264.533 locuitori ai Ungariei. Aceştia se repartizau astfel pe ţinuturile istorice:

a) Ardealul: 2.688.000 locuitori.

b) Banatul: 910.000 locuitori.

c) Crişana: 1.145.000 locuitori.

d) Maramureşul: 467.000 locuitori.

Cei 5.236.305 locuitori transilvani înfăţişau următorul tablou etnic:

a) Români: 2.819.000.

b) Maghiari: 1.664.000.

c) Germani: 657.000.

d) Sârbi: 56.000.

e) Slovaci: 32.000.

f) Ruteni: 10.000.

g) Croaţi: 2.000.

h) Alte naţionalităţi: 96.000.[2]

---

[1] Ibidem, L. c. p. 9—10.

[2] Ibidem, L. c. p. 9, 11.

3. ROMÂNII

„Suntem un popor carpatic"[1]. „Plămada veacurilor ne-a dat acelaş suflet naţional".[2] De aceea constituim „pivotul puternic al ţării".[3]

Dar fiind în discuţiune individualitatea etnică a neamului nostru şi caracterul etnic al Românilor din Transilvania nu vom stărui în invocarea atestărilor române, ci în interesul adevărului şi pentru păstrarea obiectivităţii, vom face apel la câteva mărturii istorice şi etnografice maghiare.

Românii transilvani văzuţi:

a) Sub raportul aşezării geografice:

„Românii sunt atât de răspândiţi pe toată suprafaţa Transilvaniei încât în largul acestui pământ binecuvântat o singură plasă nu are locuitori români şi aceea se află în Săcuime, e Casonul Ciucului, constată etnologul Balogh P.[4]

„Ei iubesc mai ales înălţimile culmilor, unde compun adevărate masive etnice".[5]

b) Din punct de vedere antropologic:

„Sunt un conglomerat de Illyri, Traci, Romani, Slavi, Bulgari, Greci, Cumani, Turci, Maghiari, Germani, etc.".[6] deşi apărătorul tezei maghiare, A. de Gerando mărturiseşte că Românii sunt o „icoană a vechilor Daci".[7]

„Cutreerând pământul locuit de Români, întâlnim mai multe tipuri printre ei. Unii inalţi şi voinici, iar alţii slabi şi piperniciţi",[8] deşi F. Colson şi alţii constată că Românii sunt o „rasă omogenă".[9]

„Printre romånce sunt multe frumoase. Unele chiar încântătoare. Prin farmecul lor nu puţine îi cuceresc şi

---

[1] Gh. Vâlsan, L. c. p. 155.

[2] Idem, L. c. p. 155.

[3] Ibidem, L. c. p. 145.

[4] Balogh P., A népfajok Magyarországon, Budapest 1902, p. 97.

[5] Idem, L. c. p. 921.

[6] Dr. Réthy L., Az oláh nyelv és nemzet megalakulása, Nagybecskerek 1890. p. 236.

[7] A de Gerando, La Transylvanie et ses habiiants, Paris 1850, p. 310. cf. N. Iorga, Istoria Românilor prin călători, Bucureşti 1922. v. III, p. 268.

[8] Bátky Zs., Magyarország néprajza, Budapest 1918, p. 154.

[9] N. Iorga, L. c. v. III, p. 197.

pe unguri și pe nemți. Sunt multe căsătoriile de felul acesta", remarcă adversarul continuității noastre în Dacia, Dr. L. Réthy.[1]

c) Sub aspect demografic:

„Românii sunt un popor spornic. Ei întreceau încă prin 1850 cu aproape o jumătate de milion toate neamurile Ardealului", constată istoricul și etnograful P. Hunfalvy.[2]

„Românii formează majoritatea locuitorilor astăzi în Ardeal, iar maghiarii, sașii și alții minoritatea", subliniază etnologul P. Balogh.[3]

d) Din latura psihologică:

„Ei nu sunt prea sinceri. Poate din pricina suferințelor", relatează S. Bátky.[4]

Românul este „încăpățânat, nepăsător, răbduriu și nespus de răzbunător. „Ține minte binele, dar mai ales răul i-ți întoarce împrumutul când nici nu gândești",[5] deși doctorul Dominic Atanasie Guillaume, care a trecut între 1812—26 prin Transilvania, l-a aflat pe Românul de aici: „senin, vesel și râzător, vorbăreț, harnic, glumeț, închinător al poruncilor împărătești, bun de muncă, bun de cuvânt",[6] iar călătorul John Paget care de asemenea a străbătut Transilvania pe la 1835, susține că Românii sunt „poporul tuturor răbdărilor".[7]

e) Din partea religioasă:

„Românii sunt păstrători ai credinței strămoșești. Când au îmbrățișat reforma, ori dogmele catolice, n'au urmat cărarea credinței lor intime, ci au săvârșit mai mult un act de formă, pentru a scăpa de iobăgie".[8]

---

[1] Dr. Réthy L. L. c., p. 257.

[2] Hunfalvy P. Magyarország ethnographiája. Budapest 1876, p. 513.

[3] Balogh P., A népfajok Magyarországon. Budapest 1902, p. 75.

[4] Bátky Zs. L. c. p. 154.

[5] Dr. Czirbusz Géza: Egyetemes földrajz, Nagybecskerek 1893, 4 volume, în Introducere.

[6] Insemnări, publicate în Arhivul lui Hormayr 1817, nrii 125—6, traduse de G. Bogdan-Duică și publicate în Transilvania 1918 nr. 6, cf. N. Iorga, Ist. Rom. prin călători. București 1929, v. IV, p. 160.

[7] Ungarn und Siebenbürgen, Leipzig 1845, v. II, p. 165, cf. N. Iorga, L. c. p. 164.

[8] Hunfalvi Pál: Az oláhok története, II, p. 333.

f) Din cea morală:

Dacă Hunfalvi ne consideră „semi-barbari",[1] care nu putem avea „o moralitate mai ridicată", căci ea izvorește din nobleţea sufletească, şi ea ne lipseşte[2]; dacă Bátky poate anunţa că Românii şi azi păcătuiesc adesea împotriva pronumelui posesîv: „Al meu, al tău, al său",[3] şi dacă Jancsó Benedek poate susţine că Românii sunt „mincinoşi şi leneşi", „răsfăţaţi în toate bucuriile vieţii trândave de păstori",[4] apoi călătorul german Lehmann, ca un arbitru imparţial, pronunţă în această cauză sentinţa judicioasă: „Dacă nu sunt mai buni Românii, nu e vina lor, ci a acelora care i-au lăsat în paragină".[5]

g) Din cea culturală:

„Susţin unii cărturari maghiari că Românii nu au o clasă de intelectuali. E o amăgire deşartă. Au ei intelectuali prin toate colţurile Ardealului. Străinul neintrodus în familiile intelectualilor români se poate convinge la baluri, la serate, la adunările generale ale instituţiunilor lor culturale, despre prezentabila şi simpatica pătură intelectuală a Românilor dela noi".[6]

h) Din cea socială:

Românii sunt ospitalieri. Au această virtute în mai mare măsură decât oricare popor din jur, accentuează călătorul german Lehmann, chiar şi decât germanii. La strâmtorare nu s'a găsit nimenea să-i sară'n ajutor, numai Românii. Ei îl ajutară fără să fie rugaţi.[7]

i) Din cea economică:

„Sunt ciobani iscusiţi. Ii caută şi ungurii şi nemţii pentru a-i face simbriaşi.[8]

„E logic, căci păstoritul este ocupaţia strămoşească a Românilor. Suflet conservativ, Românul ferindu-se de toate

---

[1] Hunfalvi Pál: Magyarország Ethnographiaja, Budapest 1876, 507.

[2] Idem, L. c. p. 508.

[3] Bátky Zs.: L. c. p. 155.

[4] Jancsó Benedek: A román nemzeti törekvések története, Budapest 1896, I, p. 767.

[5] Idem, L. c. p. 722.

[6] Dr. Czirbusz Géza: Magyarország a XX évszázad elején, Temesvár 1902, p. 420.

[7] Iancsó Benedek: L. c. I, p. 721.

[8] Matlekovics Ede: Néprajz, Budapest 1898, p. 748.

ocupațiunile mai nouî, s'a desăvârșit în cea veche, în păstorit".[1]

„Iar românceie sunt meștere la tors și la țesut. Ițele și suveica le-au îndeletnicit din vremi străvechi. Măestria lor textilă e mai veche decât cea săsească, n'au nimic comun, afirmă etnograful Beluleszkó".[2]

j) Și din cea politică:

„Acest popor primitiv ține morțiș la limba, legea și datinile sale. Din român nu se face nici neamț, nici sârb, nici ungur, nici „papistaș" (pápista), nici reformat, dar în societatea românească se romanizează ușor oricare neam de oameni, chiar și neamțul cu cultura lui superioară. Am spus și voiu spune mereu că pentru acest motiv, pentru conservatismul sufletului românesc, este zadarnică orice încercare de maghiarizare printre Români. E. M. K. E.[3] își svârle zadarnic banii pe cari îi cheltuește în acest scop.[4] Românii obicinuiți de veacuri cu sclăvia, căci principii ardeleni nu le recunoșteau drepturile, obișnuiți cu răbdarea, așteaptă cu liniște pasivă îndreptarea sorții lor spre mai bine și e sigur că prin trăinicia și prin răbdarea lor vor birui. Iar prin nepotolita lor lăcomie după pământ, manifestată așa de des mai nou, vor scurma pe unguri din Ardeal și din județele apropiate".[5]

4. PREOȚIMEA

Preoțimea română a avut o misiune duhovnicească și culturală și o chemare națională și obștească.

a) Lucrarea ei duhovnicească și culturală.

Aceasta a fost de așa fel că Românii, în mijlocul tuturor primejdiilor, au rămas „statornici în legea și în ritul lor";[6] că Românii sunt până azi „buni cu cei ce ce sufăr", „ospitalieri cu străinii", „blânzi cu înșiși acei care le-au siluit viața", „toleranți cu celelalte confesiuni și

---

[1] Dr. Czirbusz Géza: L. și p. c.

[2] Dr. Beluleszkó L.: Ethnographiai Értesitő, 1910, p. 262.

[3] Erdélyi Magyar Kultur Egylet.

[4] Dr. Czirbusz Géza: L. și p. c.

[5] Idem, L. și p. c.

[6] Antonio Possevino la I. Lupaș: Ist. Unirii Românilor, București 1937, p. 25.

religii";[1] şi că ei au dat fii în personalitatea cărora străluceşte măreţia înălţimii sufleteşti, frumuseţea desăvârşirii duhovniceşti şi tăria iubirii jertfitoare, cu nimbul sfinţeniei.

Iată numele câtorva din acei ce sunt podoaba cea netrecătoare şi stâlpii mântuirii neamului românesc:

1. Leontie dela Rădăuţi (sec. VIV—XV); 2. Ioan dela Prislop (sec. XV); 3. Daniil dela Voroneţ (sec. XV); 4. Vasile dela Moldoviţa (sec. XV—XVI); 5. Gavriil dela Neamţu (sec. XV); 6. Rafail dela Agapia (sec. XVI); 7. Iosif cel nou dela Partoş (sec. XVI); 8. Chiriac dela Bisericani (sec. XVI—XVII); 9. Chiriac dela Taslău (sec. XVI—XVII) şi alţi câţiva din Moldova; 10. Ioan Românul (sec. XVII); 11. Ioan dela Râşca (sec. XVII); 12. Antonie dela Vâlcea (sec. XVIII); 13. Calinic dela Cernica şi Râmnic (sec. XIX); 14. Antipa dela Calopodeşti (sec. XIX).[2]

Opera culturală a preoţimii noastre se ţine la aceeaş înălţime. Intâiele noastre şcoli, manuscrise, anale, tiparniţe, tipărituri slavone şi române, începuturi de poezie şi literatură cultă, de artă, de şcoli literare, asociaţii culturale, se leagă de numele ei. Şi peste tot nu este mişcare spirituală de seamă la noi la Români, căreia să nu-i fi dat ea contribuţie preţioasă.

b) Activitatea ei naţională şi obştească.

Dar pe lângă această osârdnică lucrare duhovnicească preoţimea noastră nu şi-a uitat nici de a doua sa chemare. Ea a participat şi la luptele pentru apărarea pământului, neamului, graiului, sufletului şi dreptului românesc împotriva vrăşmaşilor, împodobind cu preoţi-eroi paginile istoriei noastre naţionale.

Pe câmpul crâncenelor lupte pentru libertate s'au distins în deosebi preoţii români din Transilvania.

Ei totdeauna au fost gata de-a lua pe umeri povara sacrificiului pentru drepturile Românilor transilvani.

---

[1] C. Bobulescu: Feţe bisericeşti în răsboaie, răsvrătiri şi revoluţii. Bucureşti 1930, p. VI.

[2] Liviu Stan: Sfinţi Români, în „Telegraful Român", an. XCII, Nr. 28 din 30 Aprilie 1944.

Unii dintre ei s'au înălţat din istorie în literatură,[1] iar alţii chiar în legendă.[2]

Iar strădaniile ei de pe tărâmul obştesc le verifică mai pregnant faptul că toate revoluţiile noastre sociale au fost stropite şi de sânge preoţesc.

c) Numărul preoţilor noştri transilvăneni.

Numărul tuturor preoţilor români din Transilvania, chiar după relatările maghiare, pe la începutul secolului nostru[3] era de 3890, păstorind 3.026.755 credincioşi, organizaţi în 3363 parohii matere şi 2563 filii.[4]

Dintre aceştia 2059 erau ortodocşi, care păstoreau 1.773.341 de suflete, în 1838 matere şi 733 filii.[5]

Preoţi uniţi erau 1931, cu 1.253.414 credincioşi, în 1525 matere şi 1830 filii.[6]

Numărul preoţilor noştri din Transilvania, însă, în lumina conscripţiilor episcopale, a protocoalelor congresuale, a şematismelor bisericeşti şi a datelor statistice oficiale se prezintă astfel:

La sinodul dela 5 Septemvrie 1700 din Alba-Iulia, convocat în cauza unirii bisericeşti cu Roma, au participat: 1 mitropolit, 58 protopopi şi 1563 preoţi români,[7] în total 1612 membri.

Conscripţia episcopului Ioan Klein din 1733 constată în Transilvania 2743 de preoţi români,[8] cea a vicarului Aron 2130[9] iar statistica oficială a organelor de Stat din 1760—62 dă numărul de 3586 de preoţi români.[10]

---

[1] Popa Solomon din „Domnul notar" al lui O. Goga. Popa Grozea din „Pădurea spânzuraţilor" lui L. Rebreanu. Popa Gheorghiţă din „Crăişorul" aceluiaş, etc.

[2] Popa Tunsu, Popa Balint, Popa Vlăduţ, Popa Lucaci, etc.

[3] Anul 1906.

[4] Veritas: A magyarországi románok egyházi, iskolai, közművelődési, közgazdagsági intézményeineh és mozgalmainak ismertetése. Budapest 1909, p. 7.

[5] Idem, L. c. p. 42. [6] Ibidem, L. c. p. 11.

[7] I. Lupaş, „Az erdélyi görög-keleti egyház és a vallás-unió a XVIII század folyamán", Budapest 1904, p. 21—22.

[8] Mateiu Voileanu, Să se facă lumină, Biserica Românilor din Ardeal în veacul al XVIII-lea, Sibiu 1926, p. 5—8. Ortodocşi 486. Uniţi 2255.

[9] L. c. p. 8—11. Ort. 30. Uniţi 210.

[10] L. c. p. 11—132. Ort. 1359. Uniţi 2227.

Conscripţia mixtă administrativă-bisericească din 1805 relatează un număr de 1128 preoţi români ortodocşi.[1]

Datele statistice prezentate Congresului naţional-bisericesc ordinar al mitropoliei românilor gr.-ort. din Ungaria şi Transilvania, întrunit în Sibiu, la 1/13 Octomvrie 1881, menţionează un număr de 2180 de preoţi români ortodocşi în anul 1880.[2]

Pe baza datelor statistice ale protocoalelor congresuale dăm următorul tablou cu numărul preoţilor români ortodocşi din Transilvania, pe câţiva ani din jumătatea a doua a secolului al XIX-lea şi întâia din al XX-lea.

	Anul	Numărul
1.	1880	2180
2.	1885	2091 [3]
3.	1887	2049 [4]
4.	1890	2043 [5]
5.	1894	2011 [6]
6.	1896	2005 [7]
7.	1899	1983 [8]
8.	1902	2004 [9]
9.	1905	2018 [10]
10.	1908	2024 [11]
11.	1915	2229 [12]
12.	1927	2036 [13]
13.	1932	2336 [14]

[1] Mateiu Voileanu, Contribuţiune la istoria bisericească din Ardeal. Sibiu 1928, p. 156.

[2] Protocolul Congresului naţional-bisericesc ordinar al mitropoliei românilor gr.-ort. din Ungaria şi Transilvania, întrunit în Sibiu, la 1/13 Octomvrie 1881, Sibiu 1882, p. 160—165.

[3] Protocolul Congresului naţional-bisericesc, Sibiu 1886, p. 161—162.

[4] Protocolul etc., Sibiu 1889. p. 144.

[5] „ „ „ 1891, p. 134.

[6] „ „ „ 1895 p. 104.

[7] „ „ „ 1897 p. 138.

[8] „ „ „ 1900 p. 141.

[9] „ „ „ 1903 p. 101.

[10] „ „ „ 1907 p. 119.

[11] „ „ „ 1909 p. 138.

[12] „ „ „ 1917 p. 136.

[13] Procesul verbal al Congresului naţional-bisericesc al mitropoliei Ardealului, întrunit în Sibiu la 14 Octomvrie 1933, în sesiune regulamentară. Sibiu 1933, p. 114—115.

[14] Idem, L. şi p. c.

Tabloul următor prezintă conspectul mai amănunțit al preoțimii române, parohiilor și numărul credincioșilor din mitropolia ortodoxă a Ardealului, pe anii 1880—1932.

Anul	Parohii	Suflete	Proto-popi	Adm. prot.	Parohi	Adm. par.	Cape-lani	Dia-coni	Nrul total al clerului
1880	1873	1.501.812	40	29	1685	278	140	8	2180
1885	1816	1.541.743	58	6	1878		138	2	2091
1887	1797	1.564.935	56	8	1836		151	4	2049
1890	1822	1.598.183	53	7	1368	455	136	9	2043
1893	1796	1,632.440	55	6	1225	497	160	15	2011
1896	1798	1.671.805	51	10	1240	463	145	10	2005
1899	1807	1.686.652	55	7	1245	461	121	10	1983
1902	1833	1.738.896	58	3	1370	376	108	8	2004
1905	1838	1.773.341	56	4	1433	339	104	7	2018
1908	1850	1.785.438	60	3	1586	221	104	7	2024
1914	1867	1.885.173	64	4	1699	64	119	12	2229
1927	1966	1.914.335	60	23	1429	333	64	7	2036
1932	1985	1.967.022	69	14	1598	453	59	27	2336

Iar și mai amănunțit, după datele procesului verbal al ultimului congres național-bisericesc al mitropoliei ortodoxe ardelene, ținut la 14 Octomvrie în Sibiu, clerul acestei mitropolii în anul 1932 se compunea din personalul următor:

I. In treapta episcopatului 7, anume: 1 arhiepiscop, 4 episcopi și 2 arhierei-vicari.

II. In treapta preoției 2302, anume: 1. 3 arhimandriți:

a) 2 în administrație și
b) 1 în învățământul teologic.
2. 13 consilieri și 2 revizori eparhiali.
3. 81 protopopi, anume:
a) 4 funcționari în centre eparhiale;
b) 8 profesori în învățământul teologic și
c) 69 protopopi-parohi.
4. 2203 preoți, anume:
a) 2 preoți misionari;
b) 10 preoți funcționari în centre eparhiale;

c) 15 preoţi profesori în învăţământul teologic;
d) 14 preoţi administratori protopopeşti;
e) 1598 preoţi parohi;
f) 59 preoţi capelani;
g) 453 preoţi administratori parohiali;
h) 1 preot econom;
i) 29 preoţi în alte funcţiuni şi
j) 22 preoţi pensionari.

III. In treapta diaconiei 27, anume:
a) 14 în centre eparhiale;
b) 4 profesori în învăţământul teologic şi
c) 9 în afară. [1]
Total 2336 membri.

Acest cler păstorea 1.967.022 credincioşi, anume:
a) In arhiepiscopia de Alba-Iulia şi Sibiu 575.499;
b) In eparhia Aradului 394.545;
c) In eparhia Caransebeşului 394.525;
d) In eparhia Clujului 340.711 şi
e) In eparhia Oradiei 261.742. [2]

Aceşti credincioşi erau organizaţi în 2512 comune bisericeşti, anume, în 1985 parohii matere şi 527 filii. [3]

In tablourile care urmează se înfăţişează numărul preoţilor, parohiilor şi credincioşilor pe dieceze.

1. In arhiepiscopia de Alba-Iulia şi Sibiu:

Anul	Parohii	Suflete	Protopopi	Adm. prot.	Parohi	Adm. par.	Capelani	Diaconi	Nrul total al clerului
1880	969	681.632	19	22	913	83	67	4	1108
1885	953	688.535	34	2	865	84	67	2	1039
1887	934	697.677	34	3	861	54	66	2	997
1890	967	708.356	30	3	847	11	60	6	984
1893	938	723.947	31	3	796	13	76	11	968
1896	933	733.287	27	6	789	27	62	6	965

[1] Procesul verbal al Congresului naţional-bisericesc al mitropoliei Ardealului întrunit în Sibiu la 14 Octomvrie 1933 în sesiune regulamentară. Sibiu 1933, date statistice, p. 114—115.
[2] Idem, L. şi p. c.
[3] Ibidem, L. şi p. c

Anul	Parohii	Suflete	Proto-popi	Adm. prot.	Parohi	Adm. par.	Capelani	Diaconi	Nrul total al clerului
1899	935	740.892	29	5	799	24	51	6	961
1902	937	760,843	31	3	861	8	40	4	993
1905	941	777.502	29	3	881	2	46	2	1003
1908	949	802.221	33	1	908	2	45	2	1007
1914	953	841.970	35	—	941	23	48	7	1099
1927	711	563.992	21	6	512	51	18	—	648
1932	719	575.499	25	2	556	41	14	4	683

2. In dieceza Aradului:

1880	307	318.716	8	3	228	139	24	1	403
1885	305	333.061	10	1	228	137	28	—	419
1887	309	341.473	9	2	239	112	34	—	405
1890	301	349.546	10	1	241	119	29	1	418
1893	301	355.285	10	1	141	212	30	1	406
1896	306	370.368	10	1	155	195	37	2	415
1899	310	374.375	10	1	154	201	25	2	409
1902	310	383.645	10	—	201	151	23	2	404
1905	310	393.595	11	—	228	126	20	2	406
1908	312	398.025	11	1	307	49	19	2	409
1914	312	405.476	12	1	343	41	23	5	463
1927	338	401.066	12	3	277	61	8	1	383
1932	335	394.543	15	—	283	81	—	—	432

3. In districtul Oradiei:

1880	286	152.937	4	3	162	56	9	—	234
1885	247	162.574	5	1	187	23	8	—	219
1887	243	164.397	6	—	186	27	9	—	224
1890	243	170.635	6	—	177	25	12	—	222
1893	242	176.937	5	—	170	27	14	1	225
1896	242	183.714	5	1	164	33	9	1	219
1899	242	183.616	6	—	159	33	7	—	208
1902	266	195.519	6	—	163	22	3	2	199
1905	266	200.411	6	—	175	22	3	—	208
1908	266	203.980	6	—	194	9	2	—	215
1914	276	226.790	7	2	202	—	9	—	233
1927	189	245.064	3	10	168	18	2	—	234
1932	189	261.742	4	9	235	—	—	—	288

4. In dieceza Caransebeşului:

Anul	Parohii	Suflete	Proto-popi	Adm. prot.	Parohi	Adm. par.	Cape-lani	Dia-coni	Nrul total al clerului
1880	311	348.524	9	1	332	—	40	3	435
1885	311	357.573	9	2	354		35	2	414
1887	311	361.388	7	3	357		42	2	423
1890	311	369.646	7	3	103	250	35	2	419
1893	315	376.271	9	2	118	227	40	2	412
1896	317	384.436	9	2	132	208	37	1	406
1899	320	387.769	10	1	133	203	38	2	405
1902	320	398.889	11	—	145	195	42	2	408
1905	321	401.833	10	1	149	189	35	3	401
1908	323	401,649	10	1	177	161	38	3	395
1914	326	410.937	10	1	213	148	39	6	434
1927	335	396.935	9	2	240	108	28	—	407
1932	335	394.525	8	3	242	114	24	1	408

5. In eparhia Clujului:

1927	393	307.278	15	2	232	93	8	3	369
1932	407	340.711	17	—	262	117	12	—	425[1]

6. In eparhia Maramureşului:

1940	87	45.556	1	4	16	53	—	2	77[2]

Preoţimea română unită din Transilvania în lumina datelor statistice ale unor şematisme diecezane din aceeaş perioadă, prezintă următoarea situaţie numerică:

1. In arhiepiscopia mitropolitană de Alba-Iulia şi Făgăraş preoţimea română unită se înfăţişează în acest tablou sumar:

Anul	Numărul preoţilor	Numărul parohiilor	Numărul sufletelor
1835	1317	1343	551,989 [3]
1876	715	722	370,132 [4]

---

[1] Aceste date sunt luate din protocoalele congresuale mai sus citate.

[2] Arhiva eparhială, Nr. 236/1944

[3] Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioccesis Fogarasiensis in Transilvania, pro anno a Christo nato MCCCXXXV (1835) p. 220.

[4] Şematismul clerului arhidiecezei mitropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia şi Făgăraş, pe anul 1876, Blaj 1876, p. 308.

Anul	Numărul preoților	Numărul parohiilor	Numărul sufletelor
1880	709	729	361,000 [1]
1886	747	721	375,016 [2]
1890	762	706	388,168 [3]
1896	764	706	406,330 [4]
1900	689	723	418,444 [5]
1906	719	705	438,712 [6]
1932	693	610	445,735 [7]
1937	696	618	455,568 [8]

Personalul clerului din arhiepiscopia unită de Alba-Iulia și Făgăraș, în 1937 se compunea din:

a) 10 canonici.
b) 5 profesori de Teologie.
c) 27 preoți profesori în învățământul secundar.
d) 12 preoți în oficii de administrație bisericească.
e) 10 preoți profesori de Religie.
f) 1 preot militar.
g) 3 preoți misionari în America.
h) 35 preoți în funcțiuni civile.
i) 3 preoți profesori pensionari.
j) 18 preoți deficienți.
l) 348 parohi și
m) 227 administratori parohiali.

2. In dieceza Gherlei și Cluj-Gherlei:

Nr. ort.	Anul	Parohi	Administr. parohiali	Capelani	Parohii	Suflete
1	1977	294	153	11	502	414,542 [9]
2	1914	310	164	25	490	550,110 [10]
3	1932	226	173	3	425	400,673 [11]

[1] Șematism, Blaj 1880, p. 293.
[2] Șematism, Blaj 1886, p. 305—366.
[3] „ „ 1890, p. 283—284.
[4] „ „ 1896, p. 306—307.
[5] „ „ 1900, p. 671.
[6] „ „ 1906, p. 329.
[7] „ „ 1932, p. 229.
[8] „ „ 1937, p. 67.
[9] Schematismus venerabilis Cleri dioecesis Szamosujváriensis G. R. C. pro anno a Christo nato 1877, Szamosujvár 1877, p. 214.
[10] Șematismul veneratului Cler al diecezei gr.-catolice române de Gherla pe anul 1914, Szamosujvár 1914, p. 288—89.
[11] Șematismul veneratului Cler al eparhiei rom.-unite de Cluj-Gherla, pe anul Domnului 1932, Gherla p. 97.

3. In dieceza Lugojului:

Nr. crt.	Anul	Parohi	Administr. parohiali	Capelani	Parohii	Suflete
1.	1858	115	10	8	126	71,621 [1]
2.	1877	70	74	7	154	92,731 [2]
3.	1891	118	37	9	159	92,175 [3]
4.	1903	157	—	—	163	97,566 [4]

4. In dieceza Maramureşului:

1.	1931	136	75	1	206	290,637 [5]

5. In dieceza Oradiei:

1.	1871	97	56	5	167	121,291 [6]
2.	1909	73	88	7	158	138,299 [7]

d) Misiunea ei de azi.

Această preoţime, mare ca număr, tare ca suflet, bogată în energie, plină de avânt, gata de jertfă, a participat până acum, ca forţă îndrumătoare, la toate mişcările obşteşti ale Românilor din Transilvania.

Misiunea ei de azi nu poate fi alta decât cea din trecut.

[1] Schematitmus venerabilis Cleri neo-erectae dioecesis Lugosiensis G. A. C. pro anno a Christo nato 1858, Lugoşiu, p. 62.

[2] Schematismus venerabilis Cleri neo-erectae dioecesis Lugosiensis G. A. C. pro anno a Christo nato 1877, p. 106—107.

[3] Schematismus etc. 1891, p. 114—115.

[4] Şematism istoric, dieceza Lugojului, Lugoj 1903, p. 572.

[5] Şematismul veneratului Cler al eparhiei gr.-catolice române a Maramureşului, pe anul 1932, Baia-Mare 1932, p. 45.

[6] Schematismus venerabilis Cleri dioecesis Magno-Varadinensis, pro anno 1871, Magno-Varadini 1871, p. 84.

[7] Schematismus venerabilis Cleri Magno-Varadinensis graeci-ritus catholicorum ad annum Iesu Christi 1909, Nagyvárad 1909, p. 282, 312.

SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR ȘI PLATON[1]

de

ȘT. BEZDECHI
Profesor universitar, Sibiu

II. PLATON LA PĂRINȚII BISERICII

Vom cerceta acum, în cele ce urmează, ce părere a avut despre întemeetorul Academiei fiecare dintre scriitorii mai de seamă ai literaturii creștine din primele veacuri. Și ca să începem dela Iustin, constatăm că acesta n'a întrebuințat cuvinte de critică la adresa marelui filosof, pe care mai de grabă l-a lăudat, deși ne-am fi așteptat, având în vedere timpul[2] când a scris Iustin, ca el să aibă o atitudine dușmănoasă față de discipolul lui Socrate.

Această atitudine va fi avut-o vestitul martir pentru că și el fusese mai întâi un platonician, după cum mărturisește în Apologia lui (II 12). De altfel el recunoaște că și păgânii au avut intuiția adevărului, care era înnăscut și întrânșii, datorită acelui *logos spermatikos*, dar că această intuiție a fost pe urmă întunecată de superstiții până la venirea lui Hristos. De aceea va afirma Sfântul că doctrina lui Platon nu se deosebește mult de învățătura creștină, măcar că asemănarea nu e completă. Punctele, însă, din sistemul marelui filosof care se potrivesc cu ale creștinilor, au fost înprumutate, — afirmă Iustin — dela Profeți și mai ales din cărțile lui Moise. „Căci știm — afirmă autorul *Indemnului către Greci* — că și Pitagora și Platon și alții, după ce au venit în Egipt, au adaptat povestea lui Moise la părerile lor și, potrivit acesteia, și-au schimbat opiniile lor anterioare, care nu concordau cu cele cuprinse în cele relatate de sau despre Moise" (Indemn către Greci 14). Dar acești filosofi n'au cutezat

---

[1] Urmare dela p. 417.

[2] Cât timp învățătura creștină era nouă și nu destul de trainică pe temeliile ei, era firesc ca Părinții Bisericii să-și ia toate măsurile împotriva unei așa de vechi și așa de înrădăcinate culturi cum era aceea a Elenilor, mai ales că erau convinși că ea le va fi un redutabil dușman.

să-şi spună pe faţă şi la Atena părerile lor „de teama cucutei", şi de aceea au discutat despre Dumnezeu în chip acoperit, prin alegorii sau simboale. Nemulţumit numai cu atâta, autorul nostru trece în revistă [1] cuvintele şi pasagiile pe care Sfântul crede că Platon le luase din scrierile lui Moise. „Deci — închee Sfântul — tot ce e mai plin de miez în operele lor, e un bun al nostru, al creştinilor."

Tatianos, însă, discipolul lui Iustin, nu cruţă de loc pe Platon, ba îl atacă vehement, afirmând că el s'a vândut tiranului Dionisie „din lăcomia pântecului", şi batjocorindu-l pentrucă a fost discipol al lui Pitagora (Cuvântare împotriva Grecilor cap 2 şi 3).

Nu tot astfel procedează *Athenagoras* care găseşte multe locuri comune la Platon şi la creştini. Doctrina despre înviere a creştinismului coencide cu cea a întemeetorului Academiei (Solia pentru creştini 37): de numele lui Jupiter se slujeşte filosoful grec numai ca de o mască (ibidem 23), dar în fond el este încredinţat că Dumnezeu este unul şi veşnic (ibidem 6).

Clement Alexandrinul nu numai că nu ia o atitudine ostilă corifeului filosofiei elene, dar îl şi recomandă. „Nu trebue să respingem cu totul pe Platon care a ghicit adevărul credinţei creştine" (Îndemn către păgâni 6). Ca şi creştinii, Platon ne învaţă că sufletele bune s'au încumetat să se coboare în acest Tartar (viaţa de pe pământ), şi, întrupându-se, s'au făcut prin actul naşterii părtaşe la toate relele ce decurg din întrupare, purtând grijă de neamul omenesc (Strom. I 15). Apoi — mai adaogă Sfântul — discipolul lui Socrate, când schiţa planul Statului său, s'a inspirat larg din scrierile lui Moise dela care a împrumutat multe idei (Strom. I 20). Tot Platon afirmă că cel mai mare bun al vieţii constă în a ne face asemenea lui Dumnezeu, [2] părere în care cu totul concordă cu scriitori creştini (Strom. II 22); de aceea filosoful păgân are pentru viaţa aceasta pământească acelaşi dispreţ ca şi adepţii lui Hristos. [3] Nu mai trebue să uităm apoi că şi la maestrul lui Aristotel ca şi la credincioşii crucii umilinţa este începutul şi capătul oricărei filosofii. [4]

Cât despre *Origene*, dragostea lui pentru operele lui Platon

---

[1] Cf.: Îndemn către Greci 20 şi urm.; Apologia I 60. Mai vezi şi Dial. cu Tryfon Iudeul II: „Scopul filosofiei platonice e să vadă pe Dumnezeu" (Diog. Laert. II: 42), părere care se potriveşte perfect cu aceea a creştinilor.

[2] Apol. 29-a; Fedon 67 d-e; Axioh 366 b.

[3] Teetet 176 b şi Diog. Laert. III 42.

[4] Strom. II 22.

merge uneori aşa de departe, încât el încearcă să-l apere pe marele filosof de acuzaţiunile creştinilor. Căci aceştia afirmau, şi pe bună dreptate, că ereticii Marcioniţi îşi au obârşia dela filosoful atenian, întrucât susţineau că existenţa (naşterea sau generaţia) este un lucru rău (Strom. III 3). Apoi marele scriitor creştin, sprijinitor al artelor liberale, continuă asigurându-ne că cel mai de seamă discipol al lui Socrate [1] ar fi afirmat că trebue să credem [2] în fiii lui Dumnezeu şi în Treime (Strom. III 14) şi că adevărul îl putem învăţa sau numai dela Dumnezeu sau dela aceia cari îşi trag obârşia dela Dânsul (ibidem). „Pe bună dreptate aşa dar ne mândrim noi — închee Clement — că avem cunoştinţa adevărului prin Fiul lui Dumnezeu", (ibidem).

Apoi Platon, care interzice jurământul ca şi creştinii, când în Teetet [3] schiţează viaţa adevăratului filosof, nu face altceva decât să ne înfăţişeze viaţa creştinilor (Strom. V 14). Şi acel filosof care, deşi păgân, mai că a vestit rolul de Mântuitor al lui Hristos, astfel vorbeşte în cartea a doua [4] a Republicii sale: „Dreptului care va avea un astfel de suflet i se vor da lovituri, va fi pus în lanţuri, i se vor scoate ochii şi, după ce va pătimi toate acestea, va fi pus pe cruce" (Strom. V 14).

Clement mai găseşte o ocazie de a recomanda pe Platon şi în faptul că vestitul filosof condamna pederastia, pentru care creştinii aveau oroare (Pedag. II 10), şi interzicea relaţiile cu altă femee decât cea legiuită. Noi ne mirăm că ilustrul Părinte al Bisericii a încercat să apere felul cum Platon preconiza administrarea Statului. Şi Origene — ne asigură Sfântul Clement — afirmă că pe nedrept a fost combătută de creştini acea carte, deoarece autorul ei nu a afirmat — cum se spune — că femeile trebuesc să fie comune. Părerea lui a fost cu totul alta, întrucât el dăduse sfatul ca „numai acelea care nu se măritaseră să fie comune ale acelora care aveau să le peţească, după cum teatrul este al tuturor, comun, dar până când şi-a ocupat fiecare locul lui: tot astfel şi femeile până la măritiş *pot* [5] fi ale oricui din aceia care le peţesc; odată măritate, însă, ele aparţin doar soţilor lor". (Strom. III 2).

---

[1] Căci — zice Clem. — tot ceea ce Platon are comun cu creştinii e împrumutat dela Moise şi dela profeţi. V. Strom. V. 5: „Platon a imitat foarte sârguincios pe Moise". Strom. I 22 şi Pedag. II 10.

[2] v. Plat. epist. VII.

[3] 173 c d şi urm. [4] II 361 c.

[5] Poi ajunge adecă soţia unuia din mulţii peţitori eventuali.

Cu totul de altă părere este *Origene*, maestru nu numai al creştinilor, ci şi al păgânilor, un mare cunoscător al filosofiei păgâne, care, deşi era un sincer admirator al lui Platon, socotea totuşi că fiul lui Ariston n'a putut întemeia cetatea pe care o plănuise, aşa după cum a putut s'o întemeeze pe a lor Moise şi succesorii lui. Cât de mult însă îl preţuia pe cugetătorul atenian neobositul şi fecundul Origene, reiese din mărturiile pe care ni le dă Eusebiu (Prep. Evang. VI 19, 8). De unde se vede că Origene era ca şi nedespărţit de opera lui Platon şi a Stoicilor. Acesta e poate motivul pentru care marele exeget a fost combătut de unii ca eretic şi şi-a atras reputaţia de *grecizant*. Se vede că zelul său pentru studiul autorilor profani era prea bătător la ochi. Şi dacă el uneori se vede silit să ne asigure ca gloria lui Platon e cu mult inferioară aceleia a lui Iisus (împotriva lui Celsus I 29), apoi suntem determinaţi să ne convingem că el, Origene, s'a văzut nevoit să creadă că cel ce a scăpat prin cuvântul său lumea de păcat, e cu mult mai presus decât toţi filosofii păgânilor, fie că ei purtau numele de Platon, Pitagora sau altul. Dar care este motivul acestei convingeri a lui?

Apoi de bună seamă faptul că filosoful atenian, prin cuvântările sale poleite şi rafinate, a adus doar puţinora un mic folos — dacă l-a adus şi pe acesta — deoarece scrierile lui erau citite doar de un mic număr de literaţi.[1] Şi ca să se scuze oarecum de aceste aprecieri, Origene adaogă că el nu spune acestea ca să-i aducă lui Platon o injurie, lui care în atâtea domenii a adus atâtea foloase.

Că şi Origene a împărtăşit părerea acelora care erau convinşi că învăţăturile *bune*[2] din cărţile păgânilor erau împrumutate din Sfintele Scripturi, reiese din multe pasagii ale operelor sale. Deoarece, însă, nu are rost să trecem aci în revistă toate aceste pasagii, să enumărăm cetitorului doar câteva. De această natură sunt, de pildă, cuvintele ce se găsesc în Fedru: „Toate sunt în jurul regelui şi din pricina lui sunt toate", (v. Contra Celsus VI 19). Tot în această categorie intră[3] şi afirmaţia lui Origene că înţeleptul atenian în scri-

---

[1] Lui Origene Platon şi ceilalţi filosofi greci îi păreau că sunt „asemenea acelor doctori cari dau consultaţii numai celor nobili, dispreţuind vulgul". (Contra lui Celsus VII 60).

[2] Adecă acelea care coencideau cu preceptele şi dogmele creştine.

[3] Origene afirmă că părerea lui Platon despre supremul bine a fost luată din Sf. Scriptură. Mai multe ex. de acest fel vezi în „Contra lui Celsus", cartea VI-a la sfârşit.

soarea adresată lui Hermias, Erastus şi Coriscus a pomenit de Fiul[1] lui Dumnezeu (In contra lui Celsus VII 42). Dar — în treacăt fie spus — nu e aci locul[2] să cercetăm dacă Origene a avut sau nu dreptate. Ceea ce ne interesează acum e să aflăm că marele exeget creştin ca şi alţi mulţi apologeţi au găsit în opera lui Platon multe idei asemănătoare cu ale lui Hristos şi de aceea au socotit că lectura lui Platon şi a filosofilor păgâni nu numai că nu e vătămătoare, dar uneori poate fi chiar utilă.

Intre adversarii întemeetorului Academiei se află şi *Tertulian*, precum relese din multe părţi ale operei sale. Discipolul lui Socrate e mult criticat de vajnicul apărător al creştinismului, care socoate că el n'a fost decât „o cutie de dresuri (condimente) pentru toate ereziile" (Despre suflet 3). Nu e de mirare că avea o astfel de opinie despre marele filosof acela pentru care toată înţelepciunea elenă nu era decât „o zadarnică momeală care maimuţăreşte şi falsifică adevărul" (De praescr. heret. 7) şi o „conrupătoare a ereziilor" (tot acolo). Insă nu mică ne e mirarea când aflăm că autorul Apologeticului regreta că se vedea nevoit să mustre cu atâta asprime pe învăţăcelul lui Socrate, căci el — Tertulian — era conştient că niciun alt filosof păgân nu se apropiase aşa de mult de sensul creştinismului ca Platon.[3] Şi totuşi asta nu-l împiedecă pe Tertulian să acopere de

[1] Iată finele acestei scrisori: „... tot astfel jurând pe Dumnezeul tuturor ce sunt şi vor fi, şi pe părintele şi stăpânul căpeteniei şi autorului nostru, pe care, dacă filosofăm cu adevărat, îl vom cunoaşte cu toţii limpede, atât cât este îngăduit aceasta oamenilor fericiţi"...

[2] După cum creştinii afirmau că ideile din scrierile păgâne ce se potrivesc cu ale creştinilor, sunt luate din Moise şi din Profeţi, tot astfel păgânii susţineau că afirmaţia creştinilor e aşa de departe de adevăr încât spuneau că, dimpotrivă, autorii cărţilor Iudeilor şi creştinilor au împrumutat acele idei dela Platon pe care nu l-au înţeles bine. Pentru a susţine această afirmaţie, acel Celsus, pe care-l atacă Origene, aduce mai multe pasagii, dintre care unul e cel în care ni se prezintă Iisus spunând (Contra lui Celsus VI 15): „E mai uşor să treacă o cămilă prin gaura acului, decât să intre un bogat în împărăţia cerurilor", pasagiu care, spune Celsus (loc. cit.) e împrumutat dela Platon. Tot de aceeaşi natură este — afirmă Celsus mai departe — şi acel pasagiu în care Iisus a spus: „Dacă te va lovi cineva peste un obraz, întinde-i-l şi pe celălalt", pasagiu care a fost împrumutat tot dela Platon. Tot în această categorie intră — după părerea lui Celsus, fireşte — şi maxima lui Socrate (din „Criton") că nu trebue să răsplătim răul cu rău. Şi când scriitorul creştin a copiat aceste idei dela Platon, „n'a făcut altceva decât să le redea prin cuvinte mai rustice". (loc. citat).

[3] Despre suflet, c. 1.

injurii pe oaspele tiranului Dionisie, învinuindu-l că „a așezat în lăcașurile dedeasupra" numai sufletele filosofilor care au făcut din pederastie o podoabă a filosofiei (Despre suflet 54).

Și *Sfântul Ireneu* a fost un adversar al lui Platon, a cărui filosofie — după părerea lui — a fost spre pieire atât Iudeilor cât și creștinilor. De întemeetorul Academiei pomenește doar arareori, învinuindu-l că el, cel dintâi, a născocit „fatala" doctrină despre migrația sufletelor (Cartea împotriva ereziilor II 33), iar alteori arătându-ne că el a fost mai religios decât Marcion care a împărțit pe Dumnezeu în două: *bun* și *drept*, pe câtă vreme Platon recunoștea că același Dumnezeu e și bun și drept (op. cit. III 23).

E probabil că nu puțină osteneală și-a dat Sf. Irineu ca să combată doctrina prințului filosofilor eleni, ca una care — după părerea sa și a altora, mai ales a lui Tertulian — era isvorul de unde decurgeau toate ereziile.

Tot aceiași atitudine a avut și *Teofil din Antiohia* față de Platon pe care nu-l cruță deloc. Și nu e de mirare că a nutrit astfel de sentimente față de cultura profană omul care afirma că scrierile păgânilor nu cuprind nicio părticică de adevăr, întrucât cărțile lor nu sunt sunt decât o primejdie pentru cei care le aprobă (Către Autolyicus II 12). Așa ajunge el la conclusia că din această pricină Platon „cel mai mare filosof păgân a căzut în greșeli atât de mari" (tot acolo III 16). Stilul lui fermecător nu este de niciun folos pentru noi — spune Părintele antiohian — deoarece el nu se reduce la altceva decât la niște nimicuri laborioase, sporovăitoare de minciuni. In această rubrică intră părerea vestitului atenian despre Dumnezeu, când afirmă că există două principii: Dumnezeu și materia (o. c. II 4). Dar dacă am admite această afirmare, atunci ar fi desființată „monarhia" lui Dumnezeu — adaogă episcopul din Antiohia, care găsește cuvintele destul de aspre spre a osândi pe filosoful ce făcea aerțiunea că Dumnezeu constă din materie (o. c. III 7), ceea ce pentru un creștin era suprema nelegiuire. Teofil n'avea să uite de a-l condamna pe autorul lui Fedon și pentru teoria migrației sufletelor, lucru pe care l-a și făcut (ibidem III 7). Dacă mai adaog că după părerea acestui scriitor creștin toate operele lui Platon nu sunt decât niște *mofturi dificile*, (Tot acolo cap. 26), voi fi izbutit să trec în revistă întreaga serie de acuzații ce i se aduc de Antiohian întemeietorului Academiei.

Deosebit ca atitudine de acesta este *Sf. Hipolit*, care se pare

că a scris o carte[1] întreagă împotriva lui Platon (Carte către Greci), lucrare în care încearcă să combată dogmele marelui filosof despre eternitatea lumii. „Păgânii — afirmă Sf. Hipolit — deoarece, instruiţi de Platon, cred că lumea a fost zidită de Dumnezeu ca nemuritoare, tot astfel nu trebue să refuze de a crede că Dumnezeu poate să recheme şi trupul la viaţă şi să-l facă nemuritor" (o. c. cap. I. v. Patrol. gr. X 799). Tot acolo scriitorul creştin combate părerea despre metempsihoză a cugetătorului atenian. Cu toate acestea, deoarece din puţinele fragmente pe care le avem din opera lui Hip. reiese că unele din părerile filosofului grec au găsit aprobarea Sf., după ce în prealabil au fost retuşate, credem că nu ne îndepărtăm prea mult de adevăr, când presupunem că — după părerea scriitorului creştin — opiniile lui Platon trebuesc privite cu oarecare indulgenţă. Lucru de care ne-am putea convinge, dacă am fi siguri că şi el a fost discipolul lui Clem. Alex. care a arătat atâta înţelegere pentru cultura greacă. Cât despre *Methodiu* — acest „Platon" creştin — se ştie că el a fost un fervent imitator al marelui atenian. Dar se spune (cf. prefaţa lui Possinus Patrol. gr. XVIII 12) că autorul „Banchetului celor zece fecioare" a imitat dialogul cu acelaşi nume al scriitorului elen, nu ca să împrumute frumuseţea stilului său, ci ca să şteargă urmele depravării cuprinse în mirifica scriere a discipolului lui Socrate, deoarece intenţia creştinului era să repurteze un triumf asupra filosofiei păgâne. De unde se poate vedea că Methodiu, deşi îl imita, îi era în fond adversar. El nu aprobă părerea fiului lui Ariston, prin care acesta, ca şi Origene, afirmă că omul constă numai din suflet, deoarece după dogma creştină omul constă nu numai din suflet, ci şi din trup (v. Fragm. despre înviere IV). Lucru care nu-l împiedecă pe acest „Platon creştin" de a aproba unele din ideile vestitului filosof, când afirmă că „noi suntem plăsmuiţi pe dinăuntru prin raţiune cu o formă omenească de către Dumnezeu, care orânduеşte veşmintele sufletelor" (Banchetul Cuvântarea II-a cap. V); apoi că trupul este mormântul sufletelor[2] (tot acolo) etc. Uneori atacă aşezămintele şi cultura Grecilor, numindu-i copii (op. cit. Cuv. VIII c. 14), adăogând că ei au înnăbuşit adevărul „mai de grabă prin plăsmuiri şi fabule decât prin ştiinţă sau elocinţă" (tot acolo). Ba altădată

[1] Dacă intr'adevăr aceasta e o operă genuină a lui Hipolit. Unii afirmă [v. R. Enz. art. Hipolit, p. 1872] că ceea ce avem noi azi nu e decât refacerea de către un bizantin a unei cărţi mai vechi care azi nu mai există.

[2] v. Platon Cratylos p. 400 c.

merge până acolo încât afirmă că Iudeii au anunţat că „umbra imaginii este a treia cópie a adevărului" (op. cit. Cuv. V c. 7), afirmaţie prin care Sf. Methodiu păcătueşte contra adevărului, întrucât e îndeobşte cunoscut că aceasta era o constatare a lui Platon, pe care e de presupus că Methodiu a avut intenţia s'o detragă autorului elen spre a o atribui Iudeilor, afară dacă nu vrem să admitem — ceea ce ar fi absurd — că scriitorul creştin nu cunoştea prea bine opera întemeetorului Academiei.

In schimb, *Eusebiu*, ca aproape toţi Părinţii Bisericii care cunoşteau bine literatura elenă, nemulţumindu-se doar cu o spoială superficială, preţueşte în chip deosebit pe Platon, pe care îl laudă tot atât de mult ca Clement Alexandrinul şi Origene. Vestitul autor al Istoriei eclesiastice pomeneşte foarte des pe celebrul filosof în cărţile sale, dar mai ales în *Pregătirea la Evanghelie*, unde vorbeşte pe larg despre părerile şi doctrina lui, în timp ce arată motivele pentru care creştinii s'au lepădat de cultura păgână, comparând ideile filosofilor păgâni şi mai cu seamă pe ale lui Platon, cu cele ale creştinilor. Dar împrumutând dela scriitorii ce-l precedaseră, şi mai ales dela Clement Alex., explicarea asemănărilor dintre unii şi alţii, demonstrează că dogmele Gentililor sunt cu mult mai prejos decât ale creştinilor, şi în majoritatea lor ele sunt împrumutate dela aceştia din urmă, (Ist. ecl. VII c. 15), procedeu pe care îl adoptase şi în scrierea „Contra lui Hierodes" unde afirmă că „deşi Platon a împrumutat multe dela Egipteni şi le-a întreţesut în operele sale" (v. cap. 44).... Lucrul acesta îl afirmă autorul nostru şi mai expres în Preg. Evang. (X 5), unde afirmă că Grecii *au luat toate dela barbari*, arătând totodată şi asemănările ce există între dogmele Iudeilor şi ale păgânilor şi mai ales ale lui Platon. Moise, ca şi Platon, — ne asigură autorul Ist. ecl. — ne învaţă că este un singur Dumnezeu, când afirmă că este un singur cer (op. cit. XI 13).[1] Apoi citând şi el, sfârşitul epistolei a VI-a a lui Pl. către Hermias, Coriscus şi Erastus,[2] adaogă: „Când Pl. afirmă acestea, nu ţi se pare că se sprijină pe dogmele Evreilor"? (ibidem x 14). Acelaşi filosof — ne încunoştinţează Eus. în cap. XX al aceleiaşi cărţi — vorbeşte de trei principii, care sunt oarecum identice cu ale creştinilor. Intr'adevăr, episcopul Cezareei cată să demonstreze că acel *logos, cel mai divin*

---

[1] Eus. ne arată [v. l. cit.] că la Platon noţiunea *cer*= cu noţiunea Dumnezeu.

[2] Vezi mai sus ce am spus despre Origen, dela care Eus. a împrumutat această părere.

din toate lucrurile,[1] de care vorbeşte filosoful atenian, nu este altceva decât o altă expresie pentru a denumi pe fiul lui Dumnezeu, căci ilustrul episcop era încredinţat că în această privinţă este o deplină coencidenţă între părerea filosofului şi a lui Eusebiu. Acesta mai arată şi alte potriviri între creştinism şi discipolul lui Socrate, care — zice Sfântul — are aceeaşi părere ca şi noi despre înviere (XI 33), despre nemurirea sufletului (XI 27) şi despre judecata din urmă (X 38).[2] Ba odată Eusebiu ne încredinţează (XII 6) că în definitiv „Platon a crezut în aceleaşi dogme ca şi noi, creştinii". Autorul Preg. Evang. va mai revela şi alte congruenţe între opiniile întemeetorului Academiei şi credinţa noastră şi anume: că Dumnezeu nu este autorul răului (XIII 3),[3] că nu suferă de pismă, căci principiul binelui nu poate fi accesibil la un asemenea sentiment (v. Contra lui Hier. c. 6), că poartă grija întregului univers;[4] tot el îl mai laudă pentru că a dat sfatul (v. Criton X comparat cu Preg. Ev. XIIII 7) să nu plătim răul cu rău şi pentru că a criticat, el ca păgân, ineptiile teologiei greceşti.

Şi episcopul Cezareei e convins că aceste afinităţi dintre cele două religii nu se datoresc unei fericite intuiţii a lui Platon, deci nu constituesc un merit a lui, pentru că ideile ce sunt comune celor două mentalităţi le-a împrumutat filosoful grec dela Evrei, părere în care scriitorul creştin se întâlneşte cu mai toţi Părinţii Bisericii ce-şi dăduseră verdictul în această chestiune, afară de Sf. Augustin, care făcea opinie separată. De aceea Eus. fusese atât de impresionat de această asemănare încât n'a stat la îndoială să afirme că doctrina lui Platon nu e decât o traducere în limba elenă a cărţilor lui Moise, prafrazând, de bună seamă, afirmaţia lui Aristobul care spusese: „E lucru îndeobşte cunoscut că Pl. a imitat aşezămintele legilor noastre şi a studiat cu atenţie diversele lor capitole" (Pr. Ev. XIII 12). Ba Eus. afirmă că marele cugetător grec a luat chiar teoria ideilor dela Moise (op. cit. X 12).

Ca să trecem acum la alte similitudini între doctrina autorului lui Fedo şi a creştinilor, similitudini pe care episcopul Cezareei le culege cu multă sârguinţă, trebuia să revelăm că Eus, n'a uitat să pomenească nici de acel pasagiu din Teetet, în care discipolul lui Socrate schiţează imaginea adevăratului filosof, pasagiu pe care Sfântul îl compară cu un verset din plângerile lui Ieremia Profetul: „Este

---

[1] v. tot acolo c. 15.

[2] Eus. afirmă că în această privinţă Pl. a avut păreri înrudite cu ale Iudeilor. (v. 1 cit.). [3] Cf. Timeu 28 c. cu psalmul CV. [4] Preg. Ev. XII 52.

bine pentru om să poarte un jug în tinereţea lui. Să stea singur şi să tacă", (III 27-28). Apoi, remarcând că Pl. a admis în Republica lui şi pe femei, nu numai că nu-l critica pentru această măsură, dar îi şi laudă foarte, pentru că a fost, în această privinţă, de aceeaşi părere cu creştinii care au socotit că în comuniunea disciplinelor lor trebuesc chemaţi deopotrivă atât bărbaţii cât şi femeile. (Pr. Ev. XII 32). Puţin mai departe Eus. afirmă că filosoful elen defineşte pe Dumnezeu prin aceleaşi cuvinte ca şi Moise.

Dar vestitul istoric eclesiastic nu e primul care să fi notat aceste asemănări între doctrina celebrului filosof şi învăţătura creştină; pe cele mai multe le-a luat dela scriitorii anteriori care le notaseră, aşa că acum aceste constatări ajunseseră un loc comun. Pe lângă asemănările descoperite de predecesori el abia dacă a mai adăogat doar una sau două care ar fi datorite observaţiei sale personale. In categoria aceasta intră aserţiunea lui că teoria ideilor ar fi fost împrumutată dela Moise şi asemănarea dintre statul platonic şi cel creştin prin aceea că şi unul şi celălalt admit şi femeile ca un factor indispensabil în alcătuirea statului.

Noi trebue, însă, să reţinem, din examenul la care Eus. a supus dogmele marelui filosof, doar un lucru: în genere conştiinciosul istoric al Bisericii, despre care suntem îndreptăţiţi să credem că a cunoscut ca puţini alţii tainele doctrinei creştine, a aprobat pe Platon, la fel cu toţi acei Părinţi de mai înainte care studiaseră temeinic opera marelui gânditor grec, cum fusese cazul cu un Clem. Alex., Iustin sau Origene. Dela această constatare până la conclusia că Platon a fost combătut de scriitorii creştini care-i cunoşteau lucrările prea puţin sau de loc nu mai e decât un pas şi pasul acela trebue făcut.

Această atitudine conciliantă a Sfântului faţă de discipolul lui Socrate nu îl împiedeca pe cel dintâi să observe că în scrierile filosofului sunt şi păreri contrarii dogmelor creştine, cum constată în Prep Ev. (XIII 4) când spune că părerile cugetătorului elen „nu sunt scutite uneori de greşeli". Astfel — după părerea lui Eus. — greşeşte Pl. când afirmă că sufletul nostru constă din două părţi,[1] când toţi

[1] *Cuvântarea împotriva Neamurilor* c. 33 (dovedeşte că sufletul este nemuritor, 1) Pl. a afirmat că sufletul se alcătueşte din *trei* părţi (Rep. IV 439 e şi urm.), dar astfel ca *to logistikon* şi *to thymoides* să alcătuiască o singură speţă Cf. şi Fedru 246 a sqq., de unde reiese că Eus. a făcut aluzie la cele două părţi ale sufletului (cea raţională şi cea iraţională) dintre care prima la rândul ei constă din raţiune şi sentiment.

creştinii ştiu că el constă din o singură substanţă. Apoi episcopul Cezareei infirmă părerea filosofului despre judecata din urmă (op. cit. XIII 16); alteori critică afectata obscuritate a lui (op. cit. XIV 5),[1] aducându-i învinuirea că, deşi abia dacă el singur între păgâni cunoscuse că există un *singur Dumnezeu*, n'a cutezat să-l propovăduiască la toată lumea de atunci (op. cit. III 5), fiindcă se temea să nu păţească şi el ca Socrate, care fusese silit să bea cucută pentru că nu voise să creadă în zei mincinoşi (Ibidem XIII 4). In sfârşit, autorul vestitei istorii a Bisericii creştine e silit să constate, spre marea sa durere, că şi cel mai admirabil filosof, care singur dintre toţi Grecii a atins pragul şi vestibulul adevărului, a pângărit numele de zeu dându-l la nişte chipuri plăsmuite în formă de om, de mâni omeneşti, dintr'o materie pieritoare, şi după acea măreaţă şi sublimă mărturisire prin care afirmase că cunoaşte pe părintele şi ziditorul acestui univers, aruncat oarecum din acele bolţi cereşti de deasupra pământului, s'a rostogolit împreună cu poporul atenian în acel hău al idolatriei atât de urît lui Dumnezeu" (op. cit. XIII 14).

Şi s'a întâmplat aşa, pentru că nu putea să fie altfel, deoarece — zice Eus. — Platon,[2] păgân prin naştere şi educaţie, lipsit de lumina graţiei divine, ca dealtfel toţi înţelepţii „din afară", sprijinit de simţul pieritor al vederii şi pe alte presupuneri meschine şi şubrede, precum obişnuesc oamenii în vis, nu în stare de veghe, în timp ce în cugetul său alcătueşte tabloul firii (al naturii lucrurilor), el amestecă foarte multe greşeli cu adevărul inerent firii, asa că la el nu poţi găsi niciun capitol al doctrinei sale cu totul curat şi scutit de eroare" (tot acolo). Şi spre a descoperi aceste erori, e necesar — aşa ne dă să înţelegem ferventul admirator al lui Platon — „ca să ne desbărăm întrucâtva de această dragoste familiară şi domestică (pentru operele fermecătorului scriitor elen)" (Tot acolo).

De altfel de sentimente era animat scriitorul eclesiastic care, îmbibat cu doctrina filosofului păgân, era aşa de departe de a-l bârfi încât îi părea rău că n'a fost creştin acela care, după Aristotel, singur a stăpânit adevăratul şi desăvârşitul fel de a filosofa" (o. c. XI 3).

(Va urma)

---

[1] Timeu 28 c.

[2] Am schimbat puţin acest pasagiu. Eus. nu vorbeşte aci expres de Platon, ci de păgâni în genere. Deoarece, însă, între aceştia e socotit în chip evident şi maestrul lui Aristotel, cred că nu m'am depărtat prea mult de părerea autorului când am raportat aceste cuvinte şi la Platon.

MIŞCAREA LITERARĂ

Florea Mureşanu: CAZANIA LUI VARLAAM (1643—1943). Prezentare în imagini. Cluj, Editura „Eran" 1944, in 4°, p. 246 (fără preţ).

Literatura românească din veacul XVII — când apare Cazania lui Varlaam — se desvoltă paralel în toate provinciile locuite de Români. Comunicaţiile literare dintre aceste ţinuturi se menţin acum neîntrerupt şi destul de vizibil, în special în traduceri şi compoziţii religioase. Cultura grecească şi slavonă în Principate şi silniciile calvine în Transilvania ascut tot mai mult conştiinţele româneşti şi fac să iasă la lumină cărţi epocale şi de mare folos obştei româneşti. Ori unde apare acum cartea, ea se adresează întregului neam românesc. De aceea ea poartă în titlu atributul de „românească".

Numai cu lacrimi şi sbucium se pregătesc operele trainice, dătătoare de legi şi datini, cum se jeluiesc cronicarii cari aveau planuri mărete de-a scrie mult şi cu folos: „Ce sosiră asupra noastră cumplite aceste vremi de acum, de nu stăm de scrisori, ce de grije şi suspinuri, căci la aceste scrisori vremi cu pace şi gând slobod trebuiaşte".

Totuşi vedem că răsar acum cronici şi cazanii pline de dulceaţa adevărului istoric şi a Evangheliei mântuitoare. Ardealul, Muntenia şi Moldova, sub acelaş duh plin de mireasma harului, ca dintr'un potir de sfântă cuminecare, îşi trimit una alteia cărţile izvorîte din conştiinţe treze româneşti şi credinţă în Dumnezeu. In Muntenia, Mitropolitul Teofil ne dă la 1644 *„Evanghelia învăţătoare"*, iar Şerban Cantacuzino *Biblia* dela 1688. In Ardeal, Mitropolitul Ştefan dă obştei româneşti „Noul Testament" la 1648, „aşa cum să înţeleagă toţi". Tot Ardealul oferă culturii româneşti, prin nemuritorul Şaguna, Biblia (1856) şi Statutul organic (1868), piatra de temelie a organizaţiei noastre bisericeşti de azi. Dar Ardealul purtător de jug străin nu se opreşte nici în veacurile de mai încoace a adăpa poporul din izvoarele Mântuitorului Hristos. Şi atunci când nu se mai putea tipări aci, pleacă din Ardeal îndemnul de tipărire a Bibliei dela 1914; iar în vremile de asuprire din Ardealul încătuşat şi „fără gând slobod" (1940—1944) P. Sf. Episcop Nicolae al Clujului, călcând pe urmele marilor ierarhi ai poporului, trimite pe masa obştei „Noul Testament" dela Cluj (1942), ca să încheie cununa de până acum a ostenitorilor cu vreme şi fără vreme în menţinerea conştiinţei naţionale şi religioase.

Am lăsat înadins mai la urmă pomenirea Cazaniei lui Varlaam al Moldovei, operă care a fost studiată tot în Ardeal şi tot în „vremi

fără pace", din îndemnul şi cu predoslovia înaltului ierarh Nicolae Colan dela Cluj, prin osârdia C. Preot Florea Mureşanu, profesor la Academia teologică ort. rom. din Cluj.

Cazania lui Varlaam este fala omileticei noastre şi una dintre cărţile cele mai răspândite între Românii de pe ambele versante ale Carpaţilor.

Tipărită la 1643 în tiparniţa sf. Mânăstiri Trei Ierarhi din Iaşi, cu cheltuiala nelimitată a Domnitorului Vasile Lupu, Cazania lui Varlaam a izvorît din porunca veacului XVII, când Domnitorii Principatelor mult se gâlceveau întreolaltă, iar lupta pentru întronarea limbii române în trebile de stat şi în Biserică era pe sfârşite.

Păr. Prof. Fl. M. dela Cluj a studiat cu dinadinsul viaţa şi cartea Mitropolitului Varlaam în anii de răstrişte 1940—1944. O seamă de intelectuali de dincolo de Feleac i-au pus la dispoziţie exemplare din ediţia princeps, pentru studii comparative.

Ca să ne putem da seama de răspândirea şi marele folos adus de această Cazanie, trebue să pomenim încrestarea specială pe care o face Prea Sf. Episcop Nicolae în Predoslovia cărţii Păr. Fl. M. (de asemenea şi autorul), că această carte se retipăreşte acum pentru a 17-a oară şi s'au găsit numai în Ardealul de Nord 24 exemplare şi urme despre alte 9 exemplare din originalul dela 1643. Iar preţul ei în primii ani după apariţie era de nebănuit. S'a vândut un exemplar pe atunci cu zece oi şi opt miei. Iar în 1645, credincioşii din două sate ajung la judecată pentru un exemplar din această carte. Acolo unde puterile nu îngăduiau bisericilor s'o cumpere, tocmeau călugări sau „dieci" ca să o copieze şi astfel se găsesc în Ardealul de Nord manuscrise alcătuite cu multă artă şi gust.

Trei sunt motivele pentru cari Păr. Fl. M. dă acum la lumină studiul său asupra acestei cazanii:

1. Este o închinare memoriei cărturarului moldovean la plinirea a 300 ani dela apariţia cazaniei.

2. Adăparea obştei de acum şi din viitor la izvoarele originale ale trecutului nostru plin în cazanii sfinte, unde găsim „cuvântul înţelepciunii şi ogaşul cel ce duce spre limanul mântuirii".

3. Stârnirea interesului pentru valoarea ei artistică, prin reproducerea în facsimil — după original — a capetelor cazaniei şi a retipăririlor ei dela 1643 până la 1943, precum şi a iniţialelor şi frontispiciilor acestei cazanii.

Partea întâia a cărţii părintelui Fl. M. — după Predoslovia dulce ca un fagure, scrisă de P. Sf. Episcop Nicolae al Clujului, — constitue un studiu amănunţit asupra vieţii Mitropolitului Varlaam. Autorul îl aşează pe marele ierarh în lumina istoriei universale şi conchide că a fost „omul care a dominat vremea sa".

Urmează însaşi prezentarea în imagini a cazaniei şi a cazaniilor cari s'au tipărit după aceasta, exploatând originalul unele mai mult

altele mai puţin. Incepând cu Cazania dela Dealu (1644) şi continuând cu Chiriacodromionul dela Alba-Iulia (1699) până la 1911, toate cazaniile au utilizat în parte sau în întregime cartea lui Varlaam. Ediţia din 1943, tipărită la Bucureşti de Fundaţiile culturale regale, este o ediţie complectă însă refăcută „după uzul filologilor şi al învăţaţilor", lucru care pare a ştirbi graiul original. Păr. Fl. M. ne face însă făgăduiala tipăririi unei ediţii complecte, fără nici o schimbare, după exemplarul dela 1643.

In continuare ne dă un studiu asupra cărţii *„Cele şapte Taine"*, care constituie un temeiu ortodox de răspuns la Catehismul calvinesc (1645) aflat în Muntenia cu ocazia misiunii de împăciuire între Vasile Lupu şi Matei Basarab, întreprinsă cu succes de Mitropolitul Varlaam.

Se ocupă apoi de exemplarele scrise cu mâna de „dieci", dându-ne şi pagini întregi de filologie şi un preţios glosar de cuvinte.

Dacă ne uimeşte azi osteneala bărbaţilor cari ne-au dat în trecut merinde în vremi când neamul era mai setos şi mai flămând după adevăr, apoi Păr. Fl. M. rămânând pe linia ostenitorilor români şi buni creştini, şi după doi ani de duhovnicească zăbavă printre foile de cazanii sfinte, bun lucru a săvârşit şi la iscusită treabă s'a nevoit, cu rod plin.

Bisericile noastre parohiale ar trebui acum să-şi înzestreze bibliotecile cu această carte de învăţătură asupra Cazaniei lui Varlaam.

Aşteptăm însă tipărirea întregei Cazanii, cu limbă miresmuită, aşa ca la 1643.

Preot NICODIM BELEA

Diaconul *Ene Branişte*, asistent la Facultatea de Teologie din Bucureşti: EXPLICAREA SFINTEI LITURGHII DUPĂ NICOLAE CABASILA. Bucureşti, Tip. Cărţilor Bisericeşti 1943, p. XVI+238. Lei 400.—

După o fericită expresie a lui S. Bulgakoff cultul Bisericii ortodoxe este „cerul pe pământ", iar în centrul acestui cult stă liturghia. Biserica ortodoxă a fost caracterizată — şi pe drept cuvânt — ca o Biserică a cultului, pentru că viaţa şi forţa ei cuceritoare s'au manifestat, mai ales, prin cult.

Cu toate aceste fapte, remarcate chiar de cercetătorii străini, cultul ortodox este mai puţin cercetat şi cunoscut în propria lui sferă de manifestare.

O întoarcere serioasă spre comorile cultului ortodox, o cercetare a lui, atât în partea fenomenală, cât şi în înţelesul şi sensurile lui mistico-simbolice, o datorăm Păr. prof. Petre Vintilescu, titularul catedrei de Liturgică dela Facultatea de Teologie din Bucureşti.

După o muncă sistematică şi stăruitoare, Sf. Sa ne-a dat o seamă de studii de ansamblu şi de strictă specialitate asupra cultului ortodox, studii cari nu sunt cu nimic mai prejos faţă de studiile similare din teologia apuseană.

Dar în afară de această muncă prodigioasă pe tărâmul Liturgicei, Sf. Sale îi revine meritul de a fi inaugurat o metodă de cercetare superioară și de a fi trezit un interes în rândurile studenților pentru comorile cultice ale ortodoxismului.

Un curent nou de cercetări liturgice îl are pe Sf. Sa îndrumător și ca primă mărturie despre seriositatea și vigurozitatea lui, ne stă cartea păr. Diacon Ene Braniște, ce ne-am propus să o prezentăm.

Nicolae Cabasila, care a trăit în veac. XIV, este, după aproape toate mărturiile cercetătorilor, cel mai de seamă interpret bizantin al liturghiei. Incadrat între alți comentatori liturgici, ca Pseudo-Dionisie Areopagitul, Maxim Mărturisitorul, dinaintea lui, și Simeon arhiep. Tesalonicului, după el — ca să amintim numai pe cei mai însemnați — Cabasila se remarcă prin profunzime, originalitate, spirit critic și sistematic în Erminia sa.

Om de vastă cultură, autor al multor lucrări, teologice și neteologice, între cari cele mai însemnate sunt de ordin liturgic: „Erminia sfintei liturghii", și de ordin mistic: „Viața în Hristos", Cabasila a fost aproape cu desăvârșire necunoscut la noi. (Cu excepția pomenirii lui în unele manuale teologice și a unor mici traduceri din opera lui).

Studiul păr. E. Braniște aduce prin urmare o contribuție însemnată în acest domeniu, de o valoare netăgăduită atât prin examinarea critică a Erminiei, susținută cu un bogat aparat bibliografic, cât și prin forma care lasă să se întrevadă că cercetătorul și-a înțeles și iubit subiectul.

Studiul se împarte în trei părți, cărora le premerge lista bibliografică a lucrărilor folosite (p. VII—XVI) și o introducere (p. 1—18) în care se face o privire istorică și doctrinală asupra erminiilor liturgice din răsărit, până la Cabasila. Din enumerarea și clasificarea lor după *obiect* și *scop*, autorul poate fixa definitiv și just locul pe care îl ocupă Erminia lui Cabasila în acest gen.

In partea I (p. 21—58) ne prezintă personalitatea autorului Erminiei, opera lui în general și „Tâlcuirea dumnezeeștii liturghii" în special (manuscrise, ediții și traduceri). Remarcăm îndeosebi contribuția originală a păr. E. B. întru lămurirea personalității lui N. Cabasila și corectarea erorilor în cari au căzut mulți dintre cercetători. Căci autorul Erminiei a fost confundat cu trei mari omonimi, aproape contimporani, cu arhid. Mihail Cabasila, cu Nil Cabasila, mitr. Tesalonicului și unchiul său și cu Demetriu Cabasila.

Incepând cu partea II (p. 59—202), care constitue însuși corpul masiv al lucrării, autorul ne prezintă după o metodă sistematică și critică însuși cuprinsul Erminiei.

In expunerea cuprinsului, păr. E. B. urmează planul propus de însuși Cabasila în cap. I, și tratează în cinci capitole, cu subîmpărțiri, următoarele probleme: 1. Scopul liturghiei. 2. Jertfa liturgică, adică sfințirea darurilor ca scop direct sau imanent al liturghiei. Aceasta este problema căreia Cabasila îi consacră cele mai însemnate

capitole și a cărei rezolvire subtilă face din el cea mai însemnată autoritate a Bisericii ortodoxe în epoca controverselor dogmatice și liturgice pe această temă. Marele merit al lui Cabasila ca interpret al liturghiei zace fără îndoială în faptul că a accentuat și explicat cu subtilitate neîntrecută caracterul de jertfă reală și fără de sânge al liturghiei, fără să omită și caracterul ei de taină, prin care liturghia își ajunge scopul final: sfințirea credincioșilor.

In aceste capitole sunt expuse amănunțit: materia darurilor, fazele constitutive ale aducerii, sfințirea lor, apologia epiclezei euharistice, prefacerea darurilor ca act esențial al jertfei liturgice, precum și rolul Mântuitorului, al Sf. Duh și al preotului în sacerdoțiul liturgic. Sfințirea credincioșilor, ca scop indirect sau transcendent al liturghiei. Liturghia ca mijloc al cultului divin și Semnificația simbolică-mistică a rânduelii liturghiei. — In toate aceste capitole autorul ne redă tot ceea ce a spus Cabasila, pe care îl lasă să vorbească îndelung. Am face, însă, o neiertată greșală dacă am socoti lucrarea păr. E. B. numai ca o prezentare a cuprinsului Erminiei lui Cabasila. Departe și gândul și realizarea de așa ceva. Meritul lucrării stă tocmai în faptul că fiecare chestiune tratată este urmărită de cercetătorul român până în profunzimi, cu privire la originea și valoarea ei, și comparată cu tot ceea ce s'a spus în acea chestiune în tâlcuirile liturgice de dinainte sau de după Cabasila.

Partea III (p. 203—238) este rezervată considerațiunilor critice asupra interpretării lui Cabasila. Enunțarea numai a câtorva capitole din această parte va permite cititorului să-și dea seama despre punctele de vedere în care este prinsă Erminia lui Cabasila, de către păr. E. Braniște, în lucrarea sa, care rămâne un model al acestui gen de cercetări. Astfel autorul se ocupă de: 1. Valoarea și meritele lui Cabasila ca tâlcuitor al liturghiei. 2. Influința Erminiei lui Cabasila în teologia greacă și latină, în comentariile și colecțiile liturgice, în controversele dogmatice asupra jertfei euharistice, în istoria încercărilor de apropiere dintre ortodocși și protestanți și, în sfârșit, influința ei în teologia contimporană.

Dar pe lângă valoarea științifică a lucrării păr. E. B., prin care a obținut titlul de „doctor în teologie", și care îl adeverește ca o minte luminată și pătrunzătoare, nouă ne place să relevăm și pe aceea de absolută necesitate și utilitate a lucrărilor de acest fel, pentru înviorarea preoțimii în serviciul liturgic. Căci preotul care va citi „Tâlcuirea sf. liturghii" a lui N. Cabasila — lucru care va fi ușor pentru toți de îndată ce păr. E. B. va putea tipări manuscrisul despre care spune în lucrarea prezentă că îl are gata — se va apropia cu o înaltă și trează conștiință de sf. altar, și va avea o fântână adâncă din care va putea împărtăși credincioșilor „apa cea vie" a învățăturilor dumnezeești, așa după cum au fost ele exprimate în liturghie. Este încă un motiv pentru care recomandăm fraților preoți cartea păr. E. Braniște.

Preot VASILE COMAN

A. P. Lopuhin, profesor: ISTORIA BIBLICĂ. VECHIUL TESTAMENT, traducere de Patriarhul Nicodim, tom I, ediție ilustrată, București 1944, p. 584, format mare, prețul 1500 Lei.

Lucrarea aceasta face parte dintr'un op de 6 volume (de 700 până la 800 pagini fiecare volum). Din aceste volume patru sunt la Vechiul Testament, iar două la Noul Testament. Ea a fost publicată în rusește la Petrograd de profesorul rus Lopuhin. Cunoscător al limbii rusești, I. P. Sf. Patriarh Nicodim ne-o prezintă într'o frumoasă traducere românească. Cartea cuprinde o predoslovie a autorului, iar în loc de introducere vorbește despre: I. raționalismul biblic, originea și desvoltarea lui istorică; II. Cele mai noui descoperiri arheologice în Egipt, Asiria și Palestina. Partea principală se împarte în 4 părți: *I. Lumea antideluviană:* 1. Facerea lumii, 2. Crearea primilor oameni și viața lor fericită, 3. Căderea în păcat, 4. Raiul pământesc, 5. Primele generațiuni, 6. Vechimea neamului omenesc. — *II. Lumea de după potop:* 1. Potopul, 2. Leagănul omenirii de după potop și genealogia popoarelor, 3. Turnul Babel și risipirea popoarelor. *III. Avram și timpul lui:* 1. Patria lui Avram, 2. Sosirea lui Avram în țara Canaan, 3. Avram în Egipt, 4. Biruința lui Avram, 5. Legământul lui Avram, 6. Peirea Sodomei și Gomorei, 7. Nașterea lui Isac, 8. Cea mai mare ispitire a credinței lui Avram, 9. Moartea Sarei și înmormântarea ei, 10. Ultimele zile ale vieții lui Avram, 11. Isac și fiii săi, 12 Iacov. *IV. Iosif și vremea lui:* 1. Tinerețea lui Iosif, 2. Iosif tălmăcitor de vise, 3. Iosif demnitar suprem al Egiptului, 4. Iosif și frații săi, 5. Cârmuirea lui Iosif, 6. Ultimele zile ale vieții lui Iacov și ale lui Iosif, 7. Autenticitatea istoriei lui Iosif, 8. Viața lăuntrică în epoca patriarhală, 9. Viața lui Iov, 10. Convorbirea lui Iov cu prietenii săi.

In ultimele decenii istoria biblică s'a îmbogățit extraordinar în ce privește resursele sale științifice. Descoperirile arheologice mai noui pun la îndemână material proaspăt și prețios, care constitue o biruință deosebită pentru triumful adevărului.

Aceste admirabile scrieri cari conțin însemnatele descoperiri arheologice din Egipt, Palestina și Asiro-Babilonia le folosește autorul, extrăgând din ele tot ceea ce se potrivește cu planul și scopul său de a da o istorie biblică completă într'o expunere bine închegată. Cartea are un caracter apologetic și puterea acestei apologii capătă un caracter victorios prin acele neașteptate succese repurtate asupra vrăjmașilor văzuți și nevăzuți ai Bibliei.

O altă particularitate a cărții este ilustrația ei bogată. In această privință ea întrece prototipurile de peste hotar. E destul să citești doar câteva pagini — din capitolul: negarea supranaturalului, sau din viața lăuntrică în epoca patriarhală — ca să te convingi de prețioasa contribuție pe care această lucrare o aduce culturii în genere.

Prof. NICOLAE NEAGA

Prof. *I. Lupaş*, membru al Academiei Române: ISTORIA ROMÂNILOR pentru curs superior. Ediţia XV. Sibiu, Editura „Dacia Traiană" S. A. 1944, p. 544.

Marele Nicolae Iorga spunea despre lucrarea aceasta, într'un discurs rostit la Senat (în 5 Martie 1932): „Este o carte foarte iubită în Ardeal. Are opt ediţii şi nu fiindcă a impus-o Ministerul... Cartea mea de şcoală a ajuns la a 7-a ediţie în 40 de ani, în timp ce cartea părintelui Lupaş a ajuns la a opta ediţie în 10 ani".

... Şi la a 15-a ediţie în 22 de ani — mai trebue să adăugăm noi. E un succes *fără precedent* în istoria manualelor de istorie a Patriei, utilizate în învăţământul secundar din România. Onorurile lui îi revin în întregime Păr. Prof. univ. Dr. I. L., în care oamenii de carte dela noi şi de aiurea recunosc pe savantul consumat în descifrarea liniilor esenţiale ale evoluţiei noastre naţionale, complectat de un iscusit valorificator al amănuntului istoric sub îndoitul raport ştiinţific şi educativ.

Masiva lucrare de *Istoria Românilor pentru cursul superior* ne este osebit de simpatică mai ales pentru desăvârşita obiectivitate cu care reţine şi apreciază prezenţa activă a Bisericii noastre la făurirea istoriei naţionale. Este o însuşire cu care nu se pot lăuda multe lucrări ale genului, întâmplător — şi uneori voit — lacunare sau tendenţioase în această privinţă.

Socotim că este cel mai râvnit omagiu care se putea aduce paginilor ei dense şi fremătătoare în coloanele unei reviste de ştiinţă teologică şi viaţă bisericească.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

CRONICĂ

UN DOCUMENT INEDIT ÎN LEGĂTURĂ CU ARBITRAJUL DELA VIENA. Ziarul „Telegraful Român" (nr. 46, din 17 Septemvrie a. c.) publică un document inedit privitor la atitudinea pe care I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului a avut-o faţă de arbitrajul dela Viena, încă înainte de făurirea acestui act nedrept. Această atitudine era, principial, cunoscută de toată suflarea românească, din manifestările ulterioare — publice şi private — ale Inaltului Ierarh. Documentul în chestiune ne desvălue obârşia istorică a acestei atitudini. Să recapitulăm faptele!

In dimineaţa zilei de 30 August 1940, la orele 4, a fost convocat un Consiliu de Coroană la Palatul Regal din Bucureşti, cu care prilej fruntaşii ţării au fost încunoştiinţaţi de intenţiile Berlinului nazist şi ale Romei fasciste, privitoare la atribuirea unei părţi a Transilvaniei către Ungaria.

Luând cuvântul, I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului a ridicat următorul protest, reconstituit după însemnările ce şi le-a făcut dl Prof. Dr. Silviu Dragomir, membru al Consiliului de Coroană:

„Nici când nu mi-a fost mai limpede în conştiinţă dreptul nostru la Ardealul întreg ca astăzi, când ne este contestat.

Ne aşteptam la o răfuială cu vecinii dela Apus, dar nu credeam că va veni în forma aceasta.

Am înţeles din vorbele Primului-Ministru că ni se ia în nume de rău, de către Germania, politica externă pe care am făcut-o. Suntem socotiţi vinovaţi şi vrednici de a fi pedepsiţi pentru ea.

Dar pe noi nimeni pe lume nu ne poate convinge să detestăm politica lui Brătianu şi a Regelui Ferdinand, care ne-a creat unitatea naţională. Ar însemna să detestăm momentul culminat al istoriei noastre. Iar aceasta nu o putem face.

Noi nu suntem produsul Trianon-ului; unitatea noastră politică se bazează pe faptul dăinuirii şi pe dreptul existenţei noastre ca naţiune pe pământul acesta.

Un popor care nu e în stare a-şi apăra fiinţa şi patrimoniul naţional, nu este vrednic să trăiască.

Eu constat că politica germană faţă de noi se află în contrazicere cu ea însăşi: pe deoparte se solidarizează cu duşmanii noştri ca să ne atace, dar — dacă primim arbitrajul — declară că ne vor apăra frontierele împotriva oricărui agresor.

După informaţiunile ce ni s'au dat de către Primul-Ministru, criteriile arbitrajului sunt cu totul imprecise. Prin urmare, arbitrajul este un necunoscut. Eu nu pot să arunc soartea naţiunii mele într'un necunoscut.

In consecinţă — nu primesc arbitrajul!

Tot atunci — şi anume noaptea la orele 24 — Consiliul de Coroană a fost întrunit într'o a doua şedinţă; de astă dată, pentru a i se comunica hotărârea arbitrilor dela Viena. Luând cuvântul, ca cel din urmă vorbitor, I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului a făcut următoarea declaraţie:

„Pe cum astă dimineaţă am refuzat arbitrajul, fiindcă nu puteam să arunc soarta naţiunii mele în necunoscut, astfel acum, după ce cunosc rezultatul lui, în numele meu, al clerului şi poporului pe care-l păstoresc declar că: protestez cu demnitate şi hotărâre împotriva nedreptăţii ce ni se face şi vom lupta prin toate mijloacele pentru înlăturarea ei.

Biserica noastră va rămânea şi de aici inainte depozitara aspiraţiunilor integrale ale neamului. Nu trăim din abdicări. Ne trebue o nouă înălţare a conştiinţei naţionale. Nu-mi pierd încrederea în viitorul neamului meu". *„R. T."*

„TELEGRAFUL ROMÂN" COTIDIAN. Organul oficial al Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba-Iulia şi Sibiu, *Telegraful Român*, întemeiat în 1853 de Mitropolitul Andreiu Şaguna, a fost transformat din foaie săptămânală în cotidian, pe data de 4 Septemvrie a. c.

Rostul acestei transformări a fost arătat, concis şi clar, de către I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului:

„Pentru a da informaţiuni conştiincios culese în aceste vremuri de mari prefaceri şi a nu lăsa ca fantezia agitată să povăţuiască opinia noastră publică, am hotărât să scoatem pentru un timp oarecare Telegraful Român în fiecare zi.

Vom tălmăci înţelesul evenimentelor în lumina sănătoasă a Evangheliei şi a aspiraţiunilor adevărate ale neamului nostru.

Cu deplină înţelegere pentru vremurile noui, vom păstra principiile verificate ca izbăvitoare în trecutul existenţei noastre ca neam.

Să fim cu încredere în dreptatea cauzei noastre şi în viitorul ce ni se deschide. Suntem un popor tînăr şi ne aflăm cu năzuinţele noastre în albia în care se desfăşoară viaţa omenirii, dornică de dreptate, de pace şi libertate" (Art.: *La drum*, în „Telegraful Român" a. c., nr. 37).

O experienţă similară a fost făcută, în împrejurări tot atât de hotărîtoare ca şi cele de acum, între 30 Oct.—1 Dec. 1918, când *Telegraful Român* deasemenea apăruse zilnic.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

RELUAREA LEGĂTURILOR FRĂŢEŞTI DINTRE BISERICILE ORTODOXE ALE RUSIEI ŞI ROMÂNIEI. Actul politic dela 23 August a. c., care ne-a reaşezat în făgaşul alianţelor noastre fireşti, a îngăduit reluarea legăturilor frăţeşti — atât de active în trecut — între Patriarhia ortodoxă rusească şi Patriarhia României.

Presa noastră bisericească şi laică, liberă — în sfârşit — să-şi spună cuvântul, a stăruit în articole număroase şi documentate asupra sprijinului pe care Ortodoxia rusească ni l-a dat generos în atâtea momente de strâmtorare pe cari le-a străbătut dreapta credinţă românească, anticipând tot odată asupra perspectivelor ce s'au deschis unei rodnice conlucrări a lor în viitor.

In această privinţă, evenimentul cel mai important il reprezintă de sigur „îndemnul" pe care Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit al Leningradului şi Novgorodului *Alexie*, locţiitorul scaunului patriarhal al Bisericii ortodoxe ruseşti, l-a adresat feţelor bisericeşti şi credincioşilor de lege răsăriteană din ţara noastră. (Textul integral în *Telegraful Român*, nr. 61 din 5 Octomvrie a. c.).

Inaintestătătorul Ortodoxiei ruseşti veştejeşte agresiunea hitleristă care a pricinuit atâta suferinţă popoarelor pacinice ale Europei, laudă ieşirea României din alianţa nefirească pe care o încheiase cu „vrăjmaşul Domnului" — cum l-a numit pe Hitler pururea pomenitul Patriarh Serghie încă la începutul acestui răsboiu mondial — şi în cuvinte străbătute de părintească iubire ne îndeamnă să ne străduim a ne dovedi prin faptele noastre viteješti „popor al lui Dumnezeu".

„Indemnul" I. P. Sf. Patriarh-locţiitor Alexie a avut un răsunet deosebit în Biserica noastră.

Cu data de 12 Octomvrie a. c., I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului — împreună cu P. Sf. Lor Episcopii ortodocşi de dincoace de munţi *Andrei* al Aradului, *Veniamin* al Caransebeşului, *Nicolae* al Orăzii, *Nicolae* al Clujului, *Vasile* al Timişoarei şi *Vasile* al Maramurăşului — au răspuns scrisorii I. P. Sf. Patriarh-locţiitor *Alexie*, tălmăcind bucuria cu care poporul român din Ardeal a întâmpinat mărturia de iubire frăţească a I. P. Sf. Sale. (Textul integral în *Telegraful Român* nr. 70 din 17 Octomvrie a. c.).

Evocând sprijinul neprecupeţit pe care Rusia pravoslavnică l-a dat Ortodoxiei ardelene în luptele ei de desrobire religioasă de sub tutela calvină şi de sub opresiunea papistaşe-habsburgică, Ierarhii ortodocşi ai Ardealului salută cu bucurie şi recunoştinţă participarea decisivă a glorioasei armate roşii la alungarea cotropitorilor maghiari şi nemţi din Transilvania de Nord. Cât priveşte alianţa cu Germania hitleristă, denunţată la 23 August a. c., aceasta nu a fost consimţită niciodată de poporul român, lovit în ceea ce avea el mai scump prin arbitrajul abuziv dela Viena şi prin ocuparea teritoriului lui de către nemţi.

Membrii Episcopatului ortodox ardelean sfârşesc cu dorinţa de-a

vedea cimentându-se frăţia dintre popoarele Rusiei şi neamul românesc, precum şi dintre Bisericile lor.

La rândul său, I. P. Sf. Patriarh al României *Nicodim*, a răspuns de asemenea la „îndemnul" I. P. Sf. Patriarh-locţiitor *Alexie*.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

ARHIEPISCOPUL DE CANTERBURY Dr. WILLIAM TEMPLE. Telegramele ne-au adus nu de mult trista veste că Arhiepiscopul de Canterbury a murit subit, fiind bolnav de cord, la vârsta de 63 ani.

Puţini în România vor fi ştiind cine a fost omul care a dispărut atât de neaşteptat din mijlocul lumii.

Drul William Temple, dintr'o familie de prelaţi, a fost mai întâi Headmaster la Repton, apoi Arhiepiscop de York şi în sfârşit a fost ales la Canterbury, în locul venerabilului Cosma Lang, retras în împrejurările cunoscute în timpul acestui răsboiu.

Teolog de marcă, cugetător social, misionar distins, drul W. Temple era o figură proeminentă a Angliei şi a întregei creştinătăţi, de talia episcopului Brent din America, a arhiepiscopului de Upsala Söderblom, etc.

Luptător vigilent timp de trei decenii, el este precedat doar de drul Charles Gore, drul W. Sanday, drul Scott Holland şi episcopul de Gloucester din vechea generaţie a teologilor anglicani şi se încadrează în ritmul celor mai mari teologi englezi contimporani: drul Carpenter, drul Goudge, drul Streeter, drul Williams şi episcopul de Chichester. Acesta din urmă, secretar al arhiepiscopului Davidson, a fost el însuşi candidat la arhiepiscopie şi numai marea personalitate a drului Temple l-a putut întrece.

L-am cunoscut pentru prima dată pe drul Temple când eram student la Oxford, când venea în numele Federaţiei studenţilor creştini de ne vorbea atât de strălucit. Ca student român am avut dese convorbiri cu dânsul, unele şi în prezenţa principalului dela Wycliffe Hall — acel sfânt de memorie eternă H. G. Grey — şi pot afirma acum ca un omagiu că şi lui îi datorez alegerea carierei mele misionare.

Vorbea dela inimă la inimă şi am rămas prieteni. El, de altfel, era prietenul tuturor studenţilor, pe care îi entuziasma ca voluntari ai Evangheliei în acele admirabile adrese dela St. Mary Virgin din Universitatea oxfordiană. Este acolo admirabila tradiţie ca în fiecare an să se ţină conferinţe pentru studenţi de către marile personalităţi ale Bisericii anglicane şi rezultatul educativ e nebănuit.

In anii de după răsboiul prim mondial, în cele două decenii, în calitatea mea de membru al Alianţei pentru înfrăţirea popoarelor prin Biserică, m'am întâlnit cu drul Temple în nenumărate rânduri şi la Oxford şi la Cambridge, şi la Londra şi la Edinburg şi la Stockholm. El a devenit persoana cea mai renumită în ecumenism. Mişcarea ecu-

menică atât de creştinism practic, „Life and Work movement", cât şi cea de credinţă şi organizare, „Faith and Order movement", îl avea în frunte.

Va putea uita vreodată auditorul acele replice strălucite pe care le dădea drul Temple în comisia relaţiunilor internaţionale la congresul din 1937 dela Oxford?

Pacea lumii, organizarea păcii a fost una din preocupările sale permanente. El voia o pace durabilă, o pace bazată pe ordine şi justiţie, dar mai ales pe morala creştină. Observaţia pe care noi o făceam permanent în asociaţia noastră de înfrăţire a popoarelor era că elementul spiritual a fost neglijat. Nu se poate vorbi de o reală Societate a Naţiunilor fără a se avea în vedere şi elementul spiritual de credinţă şi religie, care leagă popoarele. Drul Temple în mod minunat aducea argumentele.

Drul W. Temple a fost desigur şi un misionar. Nu cunosc o figură misionară mai strălucită decât a lui în epoca noastră. Doar drul John Mott, americanul, să-i stea alături. Cu un ataşament faţă de Biserică specific englez, el vedea în creştinism acea valoare morală fără de care civilizaţia omenirii nu înseamnă prea mult.

Creştinismul pentru el era *unitatea de măsură* pentru evaluarea treptelor de înălţare a societăţii umane, a progresului social. Căci în creştinism e iubire, e bunătate, e omenie; în creştinism e libertate, e dreptate, e valorificarea persoanei umane. Studiul comparativ al religiunilor, care dau expresie idealurilor morale ale omenirii, l-a făcut pe el cel mai înfocat apologet al Bisericii creştine.

Iar în ceea ce priveşte *„Anglicanismul"* — o lucrare la care a contribuit cu alţi colegi — el vedea în Biserica anglicană calea mijlocie de unire între Biserica orientală ortodoxă de o parte şi Biserica occidentală evanghelică de altă parte.

Drul William Temple era un susţinător al unirii bisericilor, pentru a le face să aibă un rol efectiv în moralizarea vieţii publice şi înălţarea omenirii către ideal.

A dispărut dintre noi preaveneratul prelat în momentul cel mai greu al lumii, în momentul când prin ştiinţa sa, prin sufletul său, prin autoritatea sa, ar fi putut contribui atât de mult la înţelegerea dintre oameni.

A dispărut când mă gândeam să-l propun Universităţii noastre pentru obţinerea titlului de Doctor honoris causa, pentru meritele sale ştiinţifice şi pentru atenţia dată Bisericii noastre româneşti.

Durerea noastră e mare, dar avem credinţa că de acolo din cer Arhiepiscopul va continua să binecuvinteze silinţa noastră, osârdia noastră pentru mai mult ideal, mai multă frăţie între oameni, pentru o pace durabilă.

„Universul" (4 Nov. 1944)

Dr. VASILE GH. ISPIR
Decanul Facultăţii de Teologie din Bucureşti

NOTE ŞI INFORMAŢII

„UN popor întreg în rugăciune e ca o armată nebiruită", este imaginea ce s'a conturat în faţa Inaltului Ierarh al Ardealului când a trimis în lume ediţia II-a a Cărţii de Rugăciuni pentru tineret şi a Cărţii de Rugăciuni cu cuprins bogat pentru toată suflarea românească. „Un neam întreg în rugăciune..." ! Gândul aleargă cu veacuri în urmă şi în orice răscruce a vremilor ar poposi, îngenunchiază la umbra troiţelor sfinte, la picioarele altarelor sau sub privirea blajină a icoanelor din case împreună cu poporul care a ştiut să-şi exprime şi bucuria în psalmi de preamărire, şi durerea în rugăciune de lacrimă, nădejde şi mângâiere. Şi ceea ce e valabil pentru toate veacurile istoriei româneşti, trebue să fie valabil şi pentru aceste vremi de viforniţă şi suferinţă. Cu grijă pentru nevoile sufleteşti ale poporului, Inaltul Ierarh al Ardealului a ales din comoara de rugăciuni a Bisericii ceea ce era mai potrivit pentru sufletul tineretului şi pentru sufletul tuturor fiilor Bisericii noastre. Cartea de rugăciuni, grăeşte Inalt Prea Sfinţitul, „pe cei îndoelnici în credinţă îi va întări. Pe cei răi şi pismătăreţi îi va îmblânzi. Pe cei obosiţi sub povara vieţii, îi va înviora. Celor singuri le va fi tovarăş nedespărţit. Pe cei bolnavi îi va mângâia. Pe cei din călătorie bine îi va povăţui. Pe cei din închisoare îi va aduce la pocăinţă şi îndreptare. Pe cei desnădăjduiţi şi apăsaţi de necazuri îi va încuraja. Pe cei căzuţi în păcate şi fărădelegi îi va ridica şi le va da curaj şi duh de viaţă nouă. Isvor nesecat de putere sufletească este rugăciunea"... Ea este apa vieţii din care sufletul neamului soarbe puteri de înviorare, de pace, de răbdare şi de biruinţă.

Şi rugăciunile alese (de dimineaţa, de peste zi, de seara, pentru zilele săptămânii, la Utrenie, Sf. Liturghie, Sf. Spovedanie, Sf. Impărtăşanie, pentru diferite trebuinţe, cei adormiţi, tropare, condace, irmoase, etc.) sunt prezentate într'o formă care desfătează ochiul şi inima: literă, aranjament şi desene. Căci rugăciunea e înălţare pură, detaşată de orice sgură pământească, spre Dumnezeu, Cel ce este Iubire şi Frumuseţe. Ediţia II-a e dovadă că rugăciunea e o necesitate adânc simţită în vremile de azi. Să n'o părăsim, ci să ne adâncim din ce în ce mai mult în lumea ei de lumină şi binecuvântare. Incontestabil, cuvintele ce prefaţează Cartea de Rugăciuni exprimă o realitate şi un adevăr: „Un popor întreg în rugăciune e ca o armată nebiruită". Căci are pe Dumnezeu la cârma vieţii lui...

N. M.

*

„GRAIUL NOU", ziarul direcţiunii politice de front a Armatei roşii din România, care apare în Bucureşti (str. Victor Emanuel Nr. 16), a publicat în nr. 9 a. c. (16 Oct.) o dare de seamă a Agenţiei TASS privitoare la decorarea unor înalte feţe bisericeşti din Rusia, din care reţinem următoarele:

„In Consiliul pentru chestiunile Bisericii ortodoxe ruseşti de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al URSS, reprezentantul Sovietului Deputaţilor muncitorilor din Moscova, P. V. Maiorov, în numele Prezidiumului Consiliului Suprem al URSS, a înmânat „medalii pentru apărarea Moscovei" unui grup de slujitori ai Bisericii ortodoxe ruseşti din Moscova şi Tula. In zilele marelui răsboiu pentru Patrie, preoţii din Moscova şi din Tula au contribuit la sporirea capacităţii defensive a oraşelor luând parte şi personal la organizaţiile locale de apărare antiaeriană; ei au mai participat la strângerea de fonduri pentru înarmarea armatei roşii şi pentru daruri destinate ei.

Prima medalie a fost înmânată Mitropolitului Nicolae al Moscovei.

După Mitropolitul Nicolae s'au înmânat medalii protoiereului Catedralei patriarhale a Botezului Domnului, N. T. Kolciţki, şi preoţilor parohi ai mai multor biserici din Moscova.

Apoi s'au înmânat medalii parohilor bisericilor din Tula: protoiereii M. D. Poniatski şi P. A. Turbin, care în zilele când oraşul Tula era bombardat iar inamicul era aproape de oraş, nu şi-au încetat activitatea pastorală şi patriotică, manifestându-şi vitejia personală şi luând parte la construcţii defensive.

Locţiitorul scaunului patriarhal, mitropolitul Alexie, a rostit un scurt discurs către slujitorii decoraţi ai Bisericii.

Preşedintele Consiliului pentru chestiunile Bisericii ortodoxe ruseşti pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului URSS, G. G. Carpov, şi reprezentantul Sovietului de deputaţi ai muncitorilor din Moscova, P. V. Maiorov, au felicitat pe cei decoraţi. GR. T. M.

„TELEGRAFUL ROMÂN", bătrânul ziar al lui Şaguna, în graiul lui plin de miez şi cumpăt bătrânesc, a inaugurat dintru început o rubrică: „Preoţi cu crucea'n frunte". E o rubrică pe care o citeşti întotdeauna cu interes şi satisfacţie. De sigur noi ştim că preoţimea a îngropat la temeliile României atâtea şi atâtea jertfe, atâtea şi atâtea suferinţe, atâta activitate desinteresată, încât am putea spune, fără mândrie dar şi fără să greşim, că sufletul românesc care a frânt hotarele nedreptăţii este — în cea mai mare parte — opera ei. Cu toate acestea, fie dintr'o modestie rău înţeleasă, fie din nepăsare condamnabilă, toată această contribuţie eroică a preoţimii la zămislirea României mari — ieri şi azi — zace sub vălul anonimatului, nu este scoasă în evidenţă, sau sboară din gură în gură, ca frunzele toamnei bătute de vânt, până ce se pierde din amintirea vremilor. De aceea

e nu numai o faptă de cinstire a memoriei celor ce s'au jertfit pentru credinţă şi neam, ci şi o obligaţie pentru orice preot de-a aduna urmele pecetluite cu lacrimă şi sânge ale preoţilor ce au mers „cu crucea'n frunte" spre zările eliberării naţionale. Toţi preoţii au această obligaţie: să adune date în legătură cu aceste fapte, spre a se putea scrie zapisul deplin al suferinţelor îngropate la temeliile Ţării în nădejdea învierii întru libertate şi dreptate. Doar cronicile au fost scrise — primele — de condeieri călugări. Să nu fim noi în stare a ne scrie propria noastră cronică? Spre a rămânea mărturie celor ce vor veni şi a sluji drept călăuză generaţiilor următoare întru adevărul că neamul acesta de ţărani cucernici îşi află calea mântuirii numai prin credinţă şi nu altfel.

De aceea, lăudând începutul ce l-a făcut „Telegraful Român" — întru care s'a ostenit mai ales neobositul şi talentatul Părinte Prof. Dr. Grigorie T. Marcu (mai rar Părinţii: Nicodim Belea, Vasile Coman, Axente Tomuş, I. Işa, N. Ţeţiu şi T. Bodogae) — îndemnăm pe toţi preoţii de-a nu pregeta să adune date în legătură cu contribuţia preoţimii la idealul naţional şi social al poporului român, să le adune cu aceeaşi sfinţenie ca odinioară primii creştini picăturile de sânge ale mucenicilor.

N. M.

SUMARUL
„Revistei Teologice“ pe anul XXXIV, 1944

I. Articole și studii

II. Predici

III. Atitudini

IV. Mişcarea literară

V. Cronică

VI. Note şi Informaţii

Pentru abonaţi

Cu considerare la scumpirea crescândă a tiparului şi hârtiei, luând în prealabil avizul cunoscătorilor în materie, am stabilit următorul abonament la „Revista Teologică" pe anul 1945:

Pe un an — — — — — — — —	**Lei 2.500.—**
Pe ½ an — — — — — — — —	**Lei 1.250.—**
Pentru studenţii în Teologie — — —	**Lei 2.000.—**
Abonamente de sprijin — — — — —	**Lei 15.000.—**

Cu vrerea lui Dumnezeu, „Revista Teologică" va continua să apară în aceleaşi bune condiţiuni de fond şi formă.

Administraţia
REVISTA TEOLOGICĂ

N. B. — Abonamentele se vor trimite la adresa: **Librăria Arhidiecezană** (pentru „Revista Teologică"), **Sibiu**, str. Mitropoliei 45.

Tipărit în 19. I 1945

REVISTA TEOLOGICA

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICEASCĂ

ÎNFIINȚATĂ ÎN ANUL 1907 DE PROFESORUL Dr. NICOLAE BĂLAN

FOȘTII DIRECTORI AI „REVISTEI TEOLOGICE“ :

Inalt Prea Sf. Sa **Dr. NICOLAE BĂLAN,** Mitropolitul Ardealului (1907—1916), ajutat în 1914—1916 de către dl Prof. univ. Dr. Silviu Dragomir

P. Sf. Sa Episcopul **POLICARP MORUȘCA** (1921—1922)

P. Sf. Sa Episcopul **NICOLAE COLAN** (1923—1936)

GRUPAREA REVISTEI: **BALCA NICOLAE, BELEA MINODORA, BELEA NICODIM, BEZDECHI ȘT., BODOGAE T., BOLOGA LUCIAN, BUNEA I., CĂLUGĂR D., CÂNDEA SP., CHIOARIU I., CIORAN E., CIUHANDU GH., COMAN V., COSMA A. C., CRĂCIUN I., DĂNCILĂ I., FELEA V. IL., GHERMAN P. (†), GHERMAN SEPTIMIA, GHIBU O., HRADIL IOSIF, ILIESCU ADINA, LITERAT V., LUNGULESCU I. N., LUPAȘ I., LUPȘA ȘT., MAIOR GH., MATEIU I., METEȘ ȘT., MLADIN NICOLAE, MOGA I., MOȘOIU I., MUȘLEA C., NANU A., NEAGA N., NEAGU M., OANCEA ZOSIM, OPRIȘ I., POPA AL., POPA GRIGORE, POPOVICI N., RADU AUREL, RADU SIMION, REZUȘ P., SÂRBU C., SCRIBAN IULIU, SECAȘ GH., STAN LIVIU, STANCA SEB., STĂNESCU G. G., STĂNILOAE D., STOICA EM., ȘESAN P. MILAN, ȘOIMA GH., TECULESCU HORIA (†), TERCHILĂ NICOLAE, TODORAN IZIDOR, VASILESCU E., VASILESCU MARIANA, VEȘTEMEAN D., VLAD SOFRON, VONICA NICOLAE (†)**

DIRECTOR: **GRIGORIE T. MARCU**

Redacția și Administrația: SIBIU, ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ“